

LANDSBYGDENS BÄSTA

2011

Fakta om Landsbygdsnätverket:

Drivs inom ramen för Sveriges landsbygdsprogram 2007-2013 och ska stärka genomförandet.

Samlar myndigheter och organisationer som är engagerade i arbetet med att utveckla den svenska landsbygden.

Är ett forum för att utbyta information, erfarenheter och metoder mellan intressegrupper, myndigheter och experter på lokal, nationell och internationell nivå.

Samlar, analyserar och sprider information om situationen på landsbygden och om landsbygdsprogrammets möjligheter.

Leds av en styrgrupp som fördelar medel till aktiviteter inom ramen för nätverkets verksamhet.

Är kontaktpunkt för leadergrupperna i Sverige.

Samtliga texter i broschyren är skrivna av Agneta Borgström.

Vinnarna på Landsbygdsgalan kommer att föräras en ull-bagge av gjutjärn. Priset förmedlar tyngd och tradition men har ett lekfullt drag över sig i form av en spelkula i glas! Det är den svenske konstnären och mångsysslaren Peter Gadh som designat priset.

Nu är det tredje året som Ull-baggepriserna delas ut. Syftet är att visa upp de allra bästa landsbygdssatsningarna i landet inom ramen för det svenska landsbygdsprogrammet 2007 – 2013.

Landsbygdsprogrammet ska bland annat främja tillväxt, företagande och sysselsättning samt lokalt utvecklingsarbete.

I den här broschyren presenteras finalisterna i åtta olika kategorier, för 2011. De representerar "pärlorna" inom arbetet med att utveckla den svenska landsbygden.

Det är oerhört roligt men också svårt att välja utifrån alla de intressanta och angelägna förslag som kommit in från Skogsstyrelsen, Sametinget, Jordbruksverket, länsstyrelserna samt alla landets ledargrupper.

Trots ekonomisk kris och lågkonjunktur så sjuder det av aktivitetslusta och idéer. Årets nominerade visar på bredden och viljan i hela vårt land att påverka och förändra sin livssituation, göra förbättringar, satsa på framtiden och bidra till utvecklingen av vårt samhälle. Den kraften måste vi ta vara på.

Det är satsningar som innebär att vi skapar förutsättningar för att bo och verka på landsbygden men i symbios med staden och skapar därigenom sysselsättning i hela landet. Dessa entreprenörer utgör goda exempel och tjänar som förebilder och inspiration för andra. Genom att dela med oss av information om den utveckling som pågår på landsbygden visar vi också vilken bredd av kunskaper, idéer och kreativitet som finns där.

Det finns egentligen inga motsättningar mellan stad och land, utan möjligheter som innebär att människor kan förverkliga sina drömmar och sina idéer. Det vill vi satsa på!

Jag är stolt över att kunna förmedla dessa goda exempel som i förlängningen gör att svensk landsbygd kan fortsätta att utvecklas, medverka till samhällsbyggandet samt bidra till en stark svensk ekonomisk utveckling.

Peter Melin
Ordförande, Landsbygdsnätverkets styrgrupp

Foto: Lennart Forssén

En vandringsled på gamla forvägar, upp på branta berg, ner i granskogen på djurstigar och förbi friska havsvikar. Så kan den tio mil långa Världsarvsleden vid Höga Kusten upplevas. Sammanhållningen i Nordingrå blev starkare efter att leden tillkommit och har lett till allt från byskoleaktioner till bredbandsprojekt.

Namn på projekt/företag: Världsarvsleden

Ägare av projekt: Nordingrå Företagarförening, en ideell förening

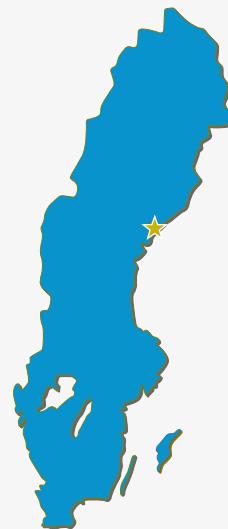
Kontaktperson: Ingrid Viklands

Kontaktuppgifter: viklands@telia.com, tel 070-5599483

Projektid: juni 2009–aug 2010

Pengar från landsbygdsprogrammet: 450 000 kronor

Vill du veta mer: www.nordingra.nu och välj Göra i Nordingrå

En vandringsled i rätt riktning

– Vårt syfte från början med att göra leden var att få en infrastruktur för turism och gynna tillväxten. Turismföretagare skulle få möjlighet att göra aktiviteter längs med leden, säger projektledare Ingrid Viklands.

Det var efter ett brainstormingmöte för nordingråborna och sockenövergripande föreningar, som idén kom upp att ”binda ihop” byar genom att rusta upp gamla drivningsvägar och gamla forvägar till en sammanhållen vandringsled. Landsbygdsprogrammets pengar finansierade projektet som leddes av den lokala företagarföreningen. Resultaten är många, menar projektledaren Ingrid Viklands:

– Vi hör från bed and breakfast- och upplevelseföretag att många går leden. Förra året gick det även åt 1 200 informationsbroschyrer som beskriver leden. Och ytterligare 500 broschyrer har hittills delats ut i år tillsammans med en karta.

Men hon ser framför allt hur vi-känslan ökat i socknen. Sammanhållningen är ännu starkare än tidigare; så stark att människor går samman för det ena och det andra i det lilla samhället.

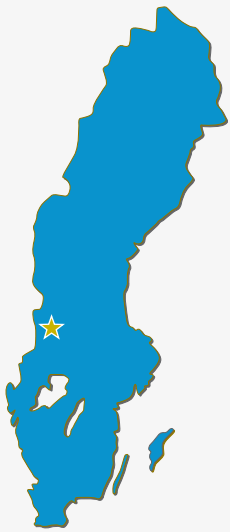
– För några år sedan las macken ned, så nu har några företag tillsammans med kyrkan gått ihop för att öppna en egen mack i Nordingrå. Nu mobiliserar vi för byskolan som är hotad. Vi samarbetar också kring ett stort bredbandsprojekt.

Att så mycket kraft mobiliserades i bygden beror troligen enligt henne på att idén bygger på ett underifrånperspektiv. Projektansvariga besökte och tog kontakt med alla de 230 markägarna för att teckna avtal om att nyttja deras mark.

– Då skapades en känsla för en gemensam sak, säger Ingrid Viklands.

Den starka entreprenörsandan i Nordingrå har varit en drivande kraft som troligen också, enligt henne, gett utdelning tillbaka i de lokala turistföretagen för exempelvis guidning och vandring. Hur ska det framtida underhållet lösas?

– En arbetsgrupp är tillsatt för detta. Vi har tänkt att överskottet från försäljning av kartor ska täcka underhållet, säger Ingrid Viklands.

Namn på projekt/företag: Riddarordern Jamtlandicum. Mer och bättre hästbaserade natur- och kulturupplevelser baserade på nordiska traditioner och historia.

Ägare av projekt/företag: Föreningen Riddarordern Jamtlandicum

Kontaktpersoner: Alf och Maria Kjellström

Kontaktuppgifter:
marion@jamtlandicum.com,
maria@ekoturism.org

Projektid: nov 2009–mars 2011

Pengar från landsbygdsprogrammet:
300 000 kronor

Lans mot lans möts de ridande på galopperande hästar. Tornerspel och andra hästevenemang har gjort att människor fått upp ögonen för den nordsvenska hästrasen, men också för en ny hästturism genom föreningen Riddarordern Jamtlandicum.

Färdiga paket säljer Jämtland

för hästturism

Bortglömd och missförstådd var den nordsvenska kallblodstravaren, den klassiska hästen som alla sett under travloppen, men inte trott att den dög till något annat. Detta ville några hästintresserade i föreningen Riddarordern Jamtlandicum råda bot på. De beviljades pengar från landsbygdsprogrammet för att sälja nordiska hästupplevelser såsom riddarspel, champagnegalopp och andra häst- och naturbaserade upplevelser. Där skulle hästarnas egenskaper komma till sin rätt, tänkte en av de projektansvariga, Maria Kjellström.

– Dessa kraftfulla och smidiga hästar skulle fungera utmärkt under till exempel riddarspel, säger Maria Kjellström.

Projektets syfte var att utifrån tre befintliga jämtländska företag utveckla en affärsmodell för hästevenemang och hästturism jämte utbildningar som skulle öka intresset för gamla historiska traditioner i länet. Ett 50-tal olika kurser med lika många kursdeltagare har hållits i jämtländska Vängen om allt från hästevent för banpersonal till champagnegalopp och kurs i marknadsföring av hästupplevelser. Även en rad olika hästupplevelser och jättelika events har testats.

– Vi anordnade till exempel förra sommaren riddarspel på Riddarholmen i Stockholm som fick 26 000 åskådare. Vi har även sålt samma sak till Trondheim, säger Maria Kjellström och fortsätter:

– Vi har tagit fram en affärsutvecklingsmetod mellan företagare och föreningen där vi utvecklat och sammanställt kurser, metoder för evenemang och kvalitetssäkrat dem.

Den väldokumenterade modellen är lätt att kopiera av andra med både pedagogik och en lista på instruktörer beroende på vilken typ av hästarrangemang som ska utvecklas. Men en hel del egna pengar, 300 000 kronor, har krävts av de tre företagen och föreningen i projektet. Å andra sidan kommer de troligen att få känna av ökad turism.

– På en av världens största hästmässor i Verona promotade vi våra produkter vilket ledde till att ett tiotal hästturismagenter fick upp ögonen för Jämtland som hästresmål.

Foto: Lennart Forssén

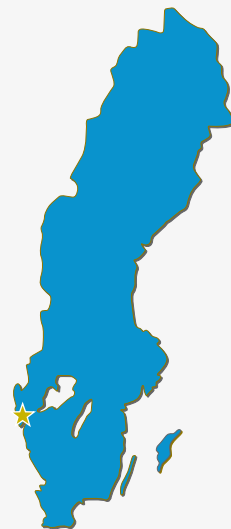

Foto: Lennart Forssén

Tillsammans går det att göra skillnad. Det är devisen för projektet Samverkan som har fått människor att gå samman exempelvis för att restaurera naturbetesmark. Hittills har femton grupper gått från planeringsfas till genomförande och 200 hektar mark har omhändertagits.

Namn på projekt/företag: Samverkan
Ägare av projekt/företag: Länsstyrelsen
Kontaktperson: Lars Johansson
Kontaktuppgifter:
lars.johansson@lansstyrelsen.se
Projektid: juli 2009-juni 2012
Pengar från landsbygdsprogrammet:
1 306 715 kronor

Samverkan öppnar upp landskapet

– Grupper och personer ska hitta varandra, hitta samarbetsformer, gemensamma mål och sedan genomföra allt. Dessa fyra steg är lika viktiga, säger projektledare Lars Johansson om projektet Samverkan som leds av länsstyrelsen med stöd från landsbygdsprogrammet.

Det var några anställda på myndigheten som började fundera över att i full skala använda ett arbetssätt som testats i ett pilotarbete som rör tio kommuner i norra Bohuslän och Dalsland. Arbetsmodellen skulle finslipas i ett nytt projekt för att få djurhållare, markägare, företagare, föreningsrepresentanter och myndighetspersoner att hitta varandra. Den strukturerade modellen gick ut på att: grupper först hittar gemensamma värden, därefter sätter de upp mål och sedan finner åtgärder med tillhörande verktyg.

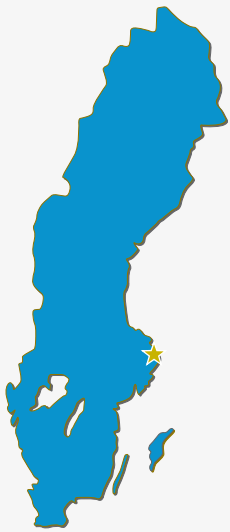
– Hittills har vi fått igång många projekt, åtminstone 15 av 25 projekt är under genomförande. Många rör just att röja naturbetesmark eller slätterängar, som varit vår huvudinriktning. Faktum är att ungefär 200 hektar mark håller på att rustas upp och 246 landsbygdsföretagare och djuruppfödare har engagerats.

Ytterligare tio projekt är på gång. Den speciella samverkansmetoden, som lett till attraktivare västsvenska landskap, har visat sig vara effektiv när det gäller att genomföra projekt som står och faller med att flera personer ska enas om gemensamma mål. Del två i projektet har även resulterat i att myndighetssamarbetet mellan exempelvis länsstyrelsen och Skogsstyrelsen förbättrats.

– Traditionellt sett har var och en av de anställda på olika myndigheter haft så fullt upp med sitt att de inte hjälper andra myndigheter, eller visar på alla alternativ. Ärendestressen, och att visa på nyckeltal, är ett problem här, säger Lars Johansson.

En grupp har dock saknats i samverkan. Kvinnorna har varit få.

– Men det beror på att andelen kvinnor som är markägare, djurhållare, eller maskinentreprenörer är låg. De allra flesta kvinnor som tillfrågats har velat delta.

Namn på projekt/företag: Tornet
Ägare av projekt/företag: Tornet Productions ideell förening
Kontaktperson: AnneLee Vikner
Kontaktuppgifter: info@tornetproductions.se
Projektid: maj 2010-juli 2010
Pengar från landsbygdsprogrammet: 91 379 kronor
Vill du veta mer: www.tornetproductions.se

Från ett högt gammalt paintballtorn ute i skogen spelas teaterföreställningar för barn. Den säregna teatern i Almunge lever vidare efter att ridån fallit för projektet. Nya pjäser spelas i höst och diskussioner finns om ett äventyrsland.

Teatertorn får barn att lyssna

Det timrade tornet ser ut som om det är hämtat ur en Robin Hood-film. Men hösten 2009 fick några skådespelare idén att omvandla den till en barnscen. En kulturell förening bildades och sökte medel från landsbygdsprogrammet.

– Under vårt projekt har vi fått över 1 200 besökare varav 900 barn som kommit från skolor inne i Uppsala eller från andra håll. Under tre säsonger har vi spelat föreställningen ”Tornet” som handlar om antimobbning. I denna riddarsaga innehas huvudrollen av den utmobbade hiphop-tjejen Yersona som ställer saker till rätta i skogen. Efter pjäsen får barnen klättra i tornet och leka i skogen, säger AnneLee Vikner, skådespelare och en av de ansvariga i Tornet Productions. Temat har lockat många skolklasser från låg- och mellanstadiet, men även förskolor. AnneLee Vikner tycker att projektet har gett en verklig landsbygdsutveckling då så många barn inne från stan fått uppleva natur och kultur.

– Det är så många som aldrig har klappat en häst eller har varit djupt inne i en skog. Det känns som vi har verkat i det lilla för att förändra i det stora.

Samarbetet med andra lokala aktörer som exempelvis Uppsala kommun är också igång.

– Vi har fått stöd från kommunen för att hålla ett kulturkollo för tonåringar i sommar, säger AnneLee Vikner, som just nu är i färd med att öva inför höstens pjäs Riddare Pappiljott.

Just nu pågår diskussioner om ett framtida äventyrsland med måhända en sagostig, men detta kräver nya stödpengar. Det kan gå att driva arbetet på kommersiell grund tror hon:

– Vi började ju i liten skala och verksamheten växer fort och med framgång, men utan stöd och sponsring är det svårt. Vi behöver bredda verksamheten för att på sikt bli kommersiella.

Finns det en mer bestående organisatorisk struktur som kan driva verksamheten vidare nu?

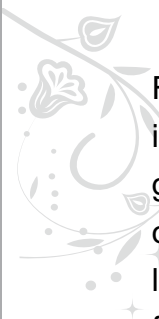
– Ja, i styrelsen i föreningen är vi inställda på att utveckla och bredda verksamheten, så vi ser framåt. Senast häromdagen startade vi samarbete med Studieförbundet.

Foto: Lennart Forssén

Foto: Lennart Forssén

Från fjällkornas mjölk på den lilla gården i Västra Selet tillverkas numera gräddig glass såsom västerbottenostglass och hjortronkolaglass. Pengar från landsbygdsprogrammet gjorde det möjligt för företaget Glassbonden att bygga om sina lokaler till ett produktionskök.

Namn på projekt/företag: Glassbonden
Ägare av projekt/företag: Glassbonden
Kontaktpersoner: Helena och Tomas Ågren
Kontakt: info@glassbonden.se
Projekttid: dec 2009-juni 2010
Pengar från landsbygdsprogrammet: 358 625 kronor
Vill du veta mer: www.glassbonden.se

Bönder köpte glassmaskin

– Vi behövde bygga om våra lokaler och anpassa dem för livsmedelstillverkning, säger Helena Ågren som äger företaget Glassbonden tillsammans med Tomas Ågren.

Därför sökte de hjälp från landsbygdsprogrammet och beviljades en summa för att kunna ta in hantverkare och köpa glassmaskiner. Egentligen är det tack vare fjällkorna på gården som tillverkningen kunde starta.

– Vi ville bevara en gammal lantras och vidareförädla mjölken till en god glass med lokala och globala smaker.

Produktionen av den italienskt influerade glassen är nu igång och levereras till fyra butiker i Umeå-regionen och antalet kommer att fördubblas under hösten. Även leverans till två restauranger och, såklart, den egna glassbaren som är i färd att öppnas. Kulglassen i smaker som till exempel blåbär, viol, vild älgört och så den lokala välkända ostglassen, lockar resenärer från långt håll.

– Vi har fått bra respons trots att vi inte riktigt öppnat än. Vi har

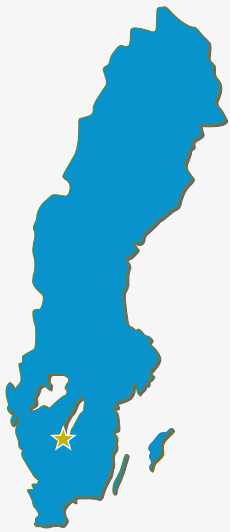
även en glassmeny där man kan få glass med popcorn och ”snattermyra”, en specialare med hjortron, säger Helena Ågren.

Företaget, som har varit igång sedan hösten 2010, har som mål att växa så att paret kan leva på verksamheten. Planen är att tillverka 30 000 liter glass per år och leverera till långt fler. Så snart företaget har fått undan vissa problem med stopp i produktionen ska allt hända.

– Frysrummet visade sig vara felmonterat och underkändes vid besiktningen. Vi blev tvungna att anlita en annan firma som fick göra om och göra rätt, säger hon.

Helena Ågren ser hur företaget främjar landsbygden genom de säsongsanställningar de gör och genom att de blivit ett resmål för turister. Dessutom är det förhållandevis många lokala nätverk som har kontaktat Glassbonden för samarbete.

– I nätverket finns det många företagare inom olika branscher som skotertur, islandshästar och mat.

Namn på projekt/företag: Kärnekulla Lamm
Ägare av projekt/företag: Kärnekulla Lamm
Kontaktperson: Tarja Lindecrona Albertsson
Kontaktuppgifter:
tarja_albertsson@hotmail.com
Projektperiod: sept 2009-aug 2010
Utbetalning av stöd: febr 2010
Pengar från landsbygdsprogrammet:
194 978 kronor
Vill du veta mer: www.karnekulлагard.se

Noggranna kalkyler om kapacitet gjordes innan det var dags för en omstart. Bonden Tarja Lindecrona Albertsson med dotter Anna bestämde sig för att satsa på lammproduktion. I dag har företaget Kärnekulla Lamm i Habo cirka 700 lamm som levereras till förstklassiga restauranger.

Mjölkbonde blev lammbonde

Två kilometer söder om Habo breder ängarna ut sig för fåren på Kärnekulla gård. Men bara för några år sedan var det mjölkkor som strövade här. När Tarja Lindecrona Albertssons man dog hastigt var hon tvungen att göra en helomvändning och började skissa på en helt ny verksamhet med lammuppfödning efter många egna kalkyler om gårdskapaciteten.

– Jag och min dotter Anna ville behålla den gamla släktgården levande så att istället för investeringar för mjölkproduktion beslutade vi att satsa på lammproduktion, säger Tarja Lindecrona Albertsson.

Hon fick bidrag från landsbygdsprogrammet för att kunna klara av en nybyggnation av ett fårstall på 400 kvadratmeter för själva lammuppfödningen. Expansionen har gått snabbt, de 90 tackor och några baggar som hon köpte vid årsskiftet 2008/2009 har raskt blivit 700 får och lamm.

– Det är mycket på kort tid. Men vågar man inget så blir det inget heller. Vi får skaffa oss kunskaper hela tiden om hur vi ska göra, vi

lär oss ideligen. Min dotter Anna jobbar ju här och hon har ett gott djuröga, vilket är bra och nödvändigt, kommenterar hon.

Målet är att lammproduktionen ska bli så omfattande att hon och dottern kan leva på den.

– Jag hoppas att allt ska bli ett självspelande piano, säger bonden, som ändå håller kvar i den fasta tjänsten vid kommunen.

Gården levererar lamm till slakt året runt, vilket leder till högre lönsamhet. Därtill har de specialleveranser direkt mot krögare, ofta grovstyckat i den mån det går, eftersom detta ger bättre lönsamhet. Köttet levereras alltid enligt kundernas önskemål; hela djurkroppar, grovstyckat, finstyckat och även detaljer.

Hur avgörande är era egna utbildningar för satsningen?

– Anna har jordbruksutbildning och hon har arbetat på gården med sin far många år. Jag har eget yrke och har arbetat borta över 20 år men har god inblick i verksamheten efter över 40 års äktenskap med en bonde.

Foto: Lennart Forssén

Foto: Lennart Forssén

En halv kilometer sagostig i skogen och ett café som vänder sig både till ung och gammal. Det är exempel på vad företaget Källarbackens Saga i Sidensjö erbjuder. Jämtne sagomiljöerna finns den gamla 1800-talsgården med lantbruk som naturligt ger barn förståelse för lantbruk.

Namn på projekt/företag: Källarbackens saga

Ägare av projekt/företag: Källarbackens saga

Kontaktperson: Sofia Olsson

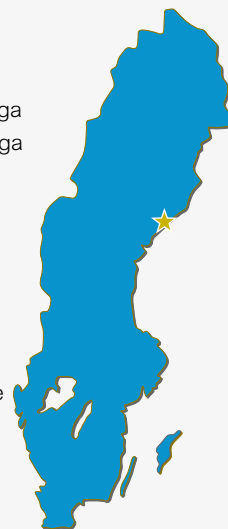
Kontaktuppgifter: bynot@telia.com,
070-272 50 82

Projektperiod: okt 2008-okt 2010

Utbetalat stöd: sept 2010

Pengar: 675 000 kronor från
landsbygdsprogrammet

Vill du veta mer: www.kallarbackenssaga.se

Sagovärld lär barn om landsbygd

– Idén med sagostigen är att jag tyckte fler skulle få uppleva skogen och jorden samt sagorna på ett familjevänligt sätt. Det var viktigt att visa upp detta, säger Sofia Olsson, som står bakom företaget Källarbackens saga.

Själv driver hon en gård med 23 dikor som ligger i Sidensjö nära Örnsköldsvik. För att kunna komplettera detta lantbruk och utnyttja gårdens resurser till en attraktion, sökte hon företagsstöd från landsbygdsprogrammet. Arbetet fick ja från länsstyrelsen.

– Så jag röjde i skogen utifrån djurstigarna och fick idéer till sagor allt eftersom, där besökarna får uppleva både kända och okända sagor, säger Sofia Olsson.

Påhittigheten har inte haft några gränser i skogen där tomtar och andra figurer tittar fram längs med stigen. Sagorna växte fram enligt henne på ett naturligt sätt i de olika skogsmiljöerna. Till exempel bor Guldlock och de tre björnarna på en tallmo och bockarna Bruse bor nere i en gammal pinnmogrop som hon utnyttjade. Med hjälp av pengarna renoverade hon även ”bröggstuga” till

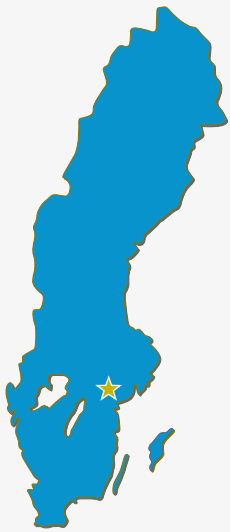
ett sagokafé och ovanvåningen av härbret gjordes om till butiker. – Jag ville att barn och vuxna skulle få uppleva ett jord- och skogsbruk på ett humoristiskt och lättsamt sätt, samt skapa en förståelse för naturen och djuren som många lever så långt ifrån idag, säger Sofia Olsson.

Från varje besökare tar hon inträde på 40 kronor per barn och 60 kronor per vuxen. Under den första sommarsäsongen 2010 av åtta veckor kom cirka 3 500 besökare och i somras kom förmodligen fler. Hon har inte hunnit analysera dessa besöksiffror än, men ”betydligt många fler kom” enligt henne.

– Man är ju helt chockad, mycket turister och utländska gäster. Sagovärlden blir därför en viktig kompletterande verksamhet till jordbruket.

Vad ser du som företagets viktigaste resultat?

– Besöksnäringen har ökat i området här och jag ser glädjen i att berätta för andra om gården. Dessutom får jag ju ett ekonomiskt värde i detta.

Namn på projekt/företag: Jord på trynet

Ägare av projekt/företag: Den ideella föreningen Jord på trynet

Kontaktperson: Mats Schörling

Kontaktuppgifter:

mats.schorling@bredband.net

Projektid: mars 2010–mars 2013

Pengar från landsbygdsprogrammet:
1 350 000 kronor

Vill du veta mer: www.jordpatrynet.se
som startas vid årsskiftet

Ett spirande konsumentintresse på grund av bondeaktiviteter och säljturné bland butiks kedjor. Tack vare stödet till föreningen Jord på trynet stärks nu marknadsföringen av den svenska KRAV-grisproduktionen. En bransch som har varit i gungning håller på att repa sig.

Trenden vände för KRAV-märkt bransch

– Vi håller på att ta fram en hemsida med recept och gårdsinformation för att ytterligare marknadsföra KRAV-grisköttet, säger Mats Schörling, ordförande i föreningen Jord på trynet.

Vid årsskiftet är arbetet klart med den nya informationskanalen som tas fram med hjälp av projektstöd från landsbygdsprogrammet. Bakom allt arbete står den ideella föreningen Jord på trynet som består av tjugofyra KRAV-grisproducenter som också har satsat på utåtriktade marknadsföringsaktiviteter.

– Vi arrangerar bonde-i-butik-aktiviteter, grillträff och under sommaren har vi haft familjedagar i grishagen, säger Mats Schörling.

Faktum är att det hårda marknadsföringsarbetet, som föreningen drog igång för tre år sedan, troligen har vänt utvecklingen för den ekologiska grisproduktionen som var nära en katastrof. När bönderna fick allt sämre betalt för köttet föll en efter en bort. Till slut började några grisbönder i östra Mellansverige att tänka allt mer i pr-termer.

– Vi tog själva kontakt med handelskedjor som ICA, Coop och Axfood för att lyfta fram allt i värdekedjan och marknadsföra köttet tillsammans med Ekologiska lantbrukarna, säger Mats Schörling.

En möjlig effekt av allt arbete är att producentpriset på köttet klättrat upp rejält. Hur mycket kan han inte säga då avtalen är hemliga.

Är det viktigt att tjäna pengar?

– Ja, det är jätteviktigt. Annars kan vi bönder ju inte överleva på landsbygden, säger Mats Schörling.

Nya grisbönder har också tillkommit i en bransch som tappat mark. Den sammansvetsade föreningen av bönder är också en faktor han vill lyfta fram i projektet som fått många effekter. Det bästa är att bönderna nu enligt honom ser på hela värdekedjan, från producent ut till affärskedjor och konsument.

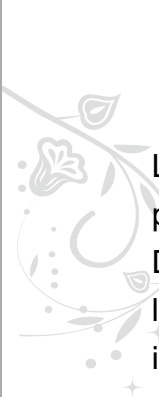
– Detta är nytt. Bönder har tidigare, av tradition, haft en tätare dialog med slakten än med butiksledet, säger Mats Schörling, som i dag ”tänker betydligt mer på vad konsumenter vill ha”.

Foto: Lennart Forssén

Foto: Lennart Forssén

Lantbrukarna var delaktiga genom hela processen och fick ett nytt kontaktnät. Det var det främsta resultatet med leaderprojektet Biogas Norra Møre vars idé med en gemensam biogasanläggning sannolikt också kommer att leda till goda klimateffekter.

Bönder bildade bolag för biogas

Att bara sprida ut kogödsel på åkrarna kändes som ett rent slöseri för några småländska lantbrukare strax norr om Kalmar. De började i stället att diskutera möjligheter att använda den näringsrika massan för att framställa biogas för fordonsbruk. Att röta gödsel ger inte bara växtnäring när biomassan läggs tillbaka på åkern. Med hjälp av pengar från landsbygdsprogrammet gick arton lantbrukare samman för att undersöka möjligheterna för en framtida storskalig biogasanläggning.

– De insåg att det var bättre att satsa på en gemensam anläggning, där verksamheten drivs under mer professionell ledning och övervakning än att ha gårdsanläggningar, säger projektledaren Ingela Nilsson-Nachtweij, projektägarrepresentant från LRF Konsult.

Resultatet av lantbrukarnas förstudie blev att de bildade ett eget bolag, More Biogas Kalmar AB, som tillsammans med Läckeby Water AB projekterade och investerade inför ett industribygge. Planen är att börja bygga 2012.

Namn på projekt/företag: Biogas Norra Møre

Ägare av projekt/företag: LRF Sydost

Kontaktperson: Lennart Svenzén

Kontakt: ingela.nilsson-nachtweij@lrf.se

Projekttid: april 2009 – april 2011

Pengar från landsbygdsprogrammet:

626 975 kronor

Vill du veta mer: www.lrf.se

välj Region Sydost och sedan Projekt

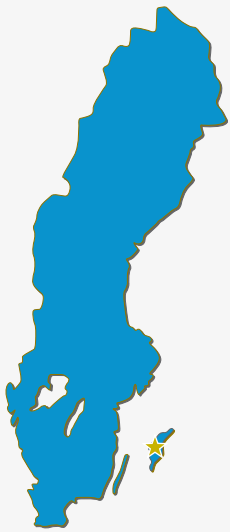
– Projektet har tänkt i ny banor. Många beräkningar ledde fram till att det var bättre att flytta substratet än att flytta gasen. Biogödseln kommer också att avvattnas så att bönderna slipper köra så mycket vatten tillbaka till sina åkrar, säger Ingela Nilsson-Nachtweij.

Det var LRF Sydost som ansökte om pengar från Leader Kalmar-Öland, vars LAG-grupp ställde sig positiv till stödet. Hon tycker att leadermodellen fungerade utmärkt för projektet vars viktigaste resultat enligt henne både är de framtida miljövinster och att lantbrukarna blev så delaktiga i processen.

– De har nu hittat ett så nära samarbete med varandra. Samverkan sker nu på andra områden, till exempel kring mark, säger hon.

Sådana samarbeten skapar nya intäkter och arbetstillfällen, vilket gör att arbetet anses vara ett win-win-projekt. Erfarenheterna är många från projektet.

– Att hålla många strukturerade möten mellan lantbrukarna ledde till slut till ett genombrott med en gemensam plan.

Namn på projekt/företag: Skinnriket –
Gotländska lammskinsprodukter på export

Ägare av projekt/företag:
Hushållningssällskapet Gotland

Kontaktperson: Mats Pettersson

Kontakt: mats.pettersson@
hushallningssallskapet.se

Projektid: febr 2009-dec 2011

Pengar från landsbygdsprogrammet:
1 799 000 kronor

Vill du veta mer: www.skinnriket.se

Exklusiva fårskinn säljs för 5000–7000 kronor per styck i butiker i London och Helsingfors. Det är ingen dröm utan verklighet för leaderprojektet Skinnriket som vill sälja designade skinn långt utanför de gotländska gränserna. Därtill har en utbildning i skinnsömnad startats.

Designade fårskinn ska gå på export

– Vi har börjat sälja i utlandet även om det fortfarande är en liten volym. Vi har lyckats ta oss in på det finska varuhuset Stockmann i Helsingfors och i några affärer i London. En nischad satsning då vi bara säljer våra finaste skinn utomlands, säger Mats Pettersson, projektledare för Skinnriket som är en ekonomisk förening för 75 gotländska lammbönder.

I föreningen, som har funnits i tre år, kom några lammbönder på idén att satsa på vidareförädling av skinnen och försäljning utomlands. Visserligen fanns det en stor efterfrågan på lammskinn från de semestrande stockholmarna, men lammproducenterna förstod att det enda långsiktiga för framtiden var att fokusera på utlandet och att ytterligare öka kvaliteten ett snäpp och satsa på marknadsföringen. Ett projekt mellan föreningen och Hushållningssällskapet beviljades pengar från Leader Gotland och landsbygdsprogrammet. En ettårig spetsutbildning i skinnsömnad och formgivning utvecklades.

– Vi har nu klarat av den första utbildningen i vilken 18 personer deltog, säger Mats Pettersson.

Nästa steg att ta för projektet var att instifta ett handelshus för export. En styrgrupp med representanter från bland andra Exportrådet och Almi företagspartner träffades regelbundet för att diskutera strategier.

– I vintras sålde vi sexton skinn i Helsingfors. Det är inte mycket vi har sålt än, men vi har nya kanaler, säger Mats Pettersson och berättar att fem brittiska butiker också är klara.

Han ser hur de har visat vägen för många lammproducenter, som fått bättre självförtroenden, och nu säljer allt mer via egna hemsidor eller gårdsbutiker. Många ser att en fjärdedel av kunderna nu är utländska. Han är också övertygad om att leaderkaraktären i projektet som lokala fårbönder och hantverkare samlats kring, kan genomföras på andra håll.

– En styrgrupp med lokala och externa parter, arbetsgrupper som tar fram idéer för olika områden och dessutom ett arbetsutskott har varit lyckat.

Foto: Lennart Forssén

Foto: Lennart Forssén

Det lilla hamnhuset blev det bultande hjärtat för byn Tosteberga. Ombyggnaden av huset med toalett och kök ledde till att byns gemenskap stärktes ännu mer. Föreningar började samarbeta, nya projekt tog vid. Engagemanget för det egna växte.

Namn på projekt/företag: Tosteberga hamnhus

Ägare av projekt/företag: Tosteberga byalag

Kontaktperson: Yvonne Kievad

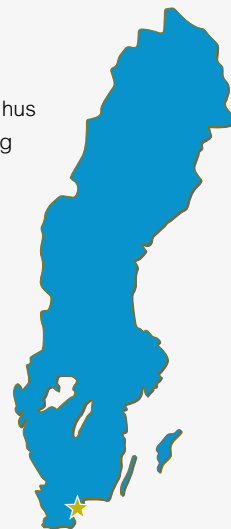
Kontakt: yvonne@kievad.se

Projekttid: mars – dec 2009

Pengar från landsbygdsprogrammet:

383 390 kronor

Vill du veta mer: www.tosteberga.se

Hamnhuset fick byn att tro på sig själv

I det lilla fiskeläget Tosteberga, som ligger vid kanten av den östskånska skärgården, ligger det vitputsade hamnhuset. Med hjälp av leadermedel har byalagets styrelse och andra bybor sett till att huset byggts om med nya duschar, toaletter och ett kök. För ett till synes stillastående kustsamhälle med 120 invånare blev upprustningen en djupare förändringsprocess för alla.

– Genom gemenskapen som bildats genom husets upprustning har vi lärt känna varandra mycket bättre. Projektet med hamnhuset gjorde att vi fick en starkare samvaro och samverkan mellan föreningar i byn. Hamnen har alltid varit en mötesplats, säger Yvonne Kievad, som är vice ordförande i byalaget och projektledare.

– Trupperna av fågelskådare kommer också varje vinter eftersom vi har så mycket havsörn här, säger Yvonne Kievad, som dock inte har siffror på hur många som nyttjar huset.

Den allra viktigaste effekten av projektet är enligt henne att hamn-

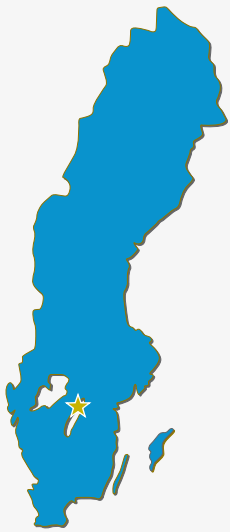
huset blev startskottet för ett stort engagemang i byn. Idrottsföreningen, som genomled en nedåtgående spiral, har vänt utvecklingen igen. Snart tog också ett nytt leaderprojekt vid efter det första.

– Vi fick pengar för att bygga en naturlekplats, stockar och sten och med vindskydd och lägerplats som stod klar sommaren 2011.

Samarbetet mellan människor har också lett till en gemensam byutvecklingsplan som löper över flera år framåt. I den ingår en rad önskemål, där några håller på att realiseras. Kommunen har sponsrat ett kök i en klubbstuga på idrottsplatsen och några lokala föreningar bidrar med pengar till ett gemensamt förråd som håller på att byggas.

Kan er by överleva utan stödpengar?

– Nej, det kan vi inte än. Vägarna i byn är eländiga och belastas än mer av fler besökare. Kostnaderna för ombyggnad kommer aldrig byn ensam att kunna stå för. Vi har heller ingen kollektivtrafik, bussarna slutade gå för många år sen.

Namn på projekt/företag: Mat och möten längs Göta kanal

Ägare av projekt/företag: Upplevelseområde Göta kanal väst ekonomisk förening

Kontaktperson: Jan Dahlqvist
Kontakt: jan.dahlqvist@karlsborgsturism.se ,
jan@fireflash.nu

Projektid: juni 2008–aug 2010

Pengar från landsbygdsprogrammet:
838 416 kronor

Besöksfrekvensen ökade med 20 procent upp till 1,5 miljoner människor under projektet "Mat och möten längs Göta kanal". Fem nya företag startades som en effekt av leaderprojektet där en förening satsade tillsammans med lokala matproducenter.

Matupplevelser ökade turismen vid Göta kanal

Med hjälp av den rådande mattrenden ville projektet skapa liv i området kring Göta kanal och ladda det med nya värden. Antalet turister behövde öka, framför allt i åldern 40+, men också yngre människor. Doftande kastruller med lokala delikatesser skulle vara draghjälp.

– Vi kände att trenden med mat skulle hålla i sig under en femårsperiod. Vi såg också att vi i området hade många småskaliga matproducenter som tar fram fantastiska råvaror, till exempel mycket fin sparris. Samtidigt hade vi ingen känsla för att äta lokalt som i Italien eller Grekland, och lyfta fram exempelvis Don Fredos tomater eller det lokala bageriet, säger Jan Dahlqvist, projektledare för Upplevelseområde Göta kanal Väst ekonomisk förening.

Mat och möten längs Göta kanal tog form tillsammans med de tre kommunerna Töreboda, Karlsborg och Mariestad med bland annat pengar från landsbygdsprogrammet som stöd. De många lokala matproducenterna skulle göra jobbet och marknadsföra trakten under rubriken "mat och möten". Turistorganisationer och krögare började sälja paketresor kring kräftskiva, kafferep eller närproducerat/

ekologiskt. Med hjälp av den lokala tv-redaktionen på TV4 fick de ut budskapet.

– Om vi får chansen att använda Tilde de Paula och att få henne att tala gott om maten är det mycket bättre än att vi gör det. Och nyfikenheten blev enorm på hemsidor efter tv-reklamen. Allt tyder på att 1-1,5 miljoner människor har besökt vår del under de tre åren, en ökning med 20 procent, säger han.

Hundratalet företag arrangerade aktiviteter och fem nya matföretag startades. Även efter projektslut har nya matmöten arrangerats, bokningsbara boende- och matpaket har blivit fler och ett lokalt kafé har öppnat.

Har ni skapat en matregion?

– Kontaktnätet som vi har skapat kommer att leva kvar och att restaurangerna kommer att utnyttja mer lokalproducerade råvaror. Eventen runt mat kommer också att leva vidare i olika former, intresset för lokalt odlade produkter växer.

NOMINERAD TILL ÅRETS LEADER

Foto: Lennart Forssén

Foto: Mälarens avlopp i kretslopp

Södertäljemetoden kallas det nytänkande arbetssättet. Metoden innebär att kommunen och LRF samarbetar för att få fastigheter att satsa på moderna kretslopp där toalettavfall återförs till lantbruket.

Projektet "Mälardalens avlopp i kretslopp" är igångsättaren.

Namn på projekt/företag: Mälardalens avlopp i kretslopp

Ägare av projekt/företag: LRF Mälardalen/ Lantbrukarnas ekonomi AB

Kontaktpersoner: Gösta Andersson, jonas.bergling@lrf.se

Kontaktuppgifter: gosta.andersson@japas.se

Projektperiod: maj 2009 – sept 2011

Pengar från landsbygdsprogrammet: 680 536 kronor

Vill du veta mer: www.lrf.se och gå vidare under Mälardalen, välj sedan Projekt.

Arbetsmodell för att toavatten ska bli växtnäring

Bidrag från landsbygdsprogrammet gjorde det möjligt för LRF att driva miljöarbetet med kretsloppsriktning genom konsulten och projektledaren Gösta Andersson. Arbetet började med att "upplysa" instanser om dagens dåliga avloppssystem.

– I dag har vi 900 000 enskilda avlopp och 40-50 procent av dem förorenar faktiskt vårt dricksvatten och miljön. Men det finns fantastiska möjligheter att använda sig av detta substrat, säger Gösta Andersson.

Avsikten med projektet var att hitta smarta, användbara kretslopps-lösningar för klosettvattnet som kan användas som gödsel i jordbruket om det är "källsorterat", inte innehåller för hög vattenhalt samt har tillsatser av urea för att ta bort smittoämnen. Tekniken finns framtagen genom snålspolande eller vakuumbbyggda toaletter, vilka kräver minimalt med vatten. Snart visade det sig att Södertälje var rätt kommun då de ville satsa på förändring. Det var troligen vid strandkanten vid övergödda Kyrksjön som insikten kom hos några kom-

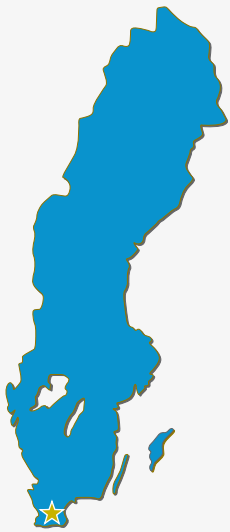
munalpolitiker efter mycket lobbying.

– Under våren 2010 antog Södertälje kommun en ny VA-policy som innebär att vid om- och nybyggnad skall klosettvattnet från toalett med max 0,6 liters spolvattenåtgång per spolning väljas.

Klosettvattnet samlas upp i slutna tankar vid fastigheten. Med denna lösning får vi ett klosettvattnet som är intressant för lantbruket efter hygienisering, säger Gösta Andersson.

Genom ett samarbete mellan berörda, politiker, tjänstemän, entreprenörer, länsstyrelsens, LRF samt ett antal intresserade fastighetsägare har "Södertäljemetoden" kunnat skapas. Framgången var att politikerna satte ribban genom överenskommelsen, som sedan genom en kommunal projektgrupp informerade fastighetsägare. En behandlingsanläggning är under projektering, omhändertagande sker av lantbrukare och bidrag betalas ut till dem som satsar på kretsloppstoletter.

– Till de första 100 privatpersonerna eller enskilda fastigheterna lämnar Länsstyrelsen ett bidrag på 9000 kronor.

Namn på projekt/företag: Naturvårdsentreprenad i ett småbrutet landskap
Ägare av projekt/företag: Gösta, Lisbeth och Pierre Andersson
Kontaktpersoner: Gösta Andersson
Kontaktuppgifter: 070-393 94 72
Projektperiod: febr 2008-juni 2010
Pengar: 75 240 kronor från landsbygdsprogrammet för 2010 (lika mycket under 2009, 75 168 kronor under 2008 och 35 496 kronor under 2007)
Vill du veta mer: Gör studiebesök

Bilister på E4:an kan nu blicka ut över ett öppet, omhändertaget eklandskap i Toftaholm. De boende i trakten kan nu åter uppleva biologisk mångfald i betesmarkerna. Familjen Andersson är naturvårdsentreprenörerna som restaurerade ett område på 21 hektar.

Betesmarker och andra kulturvärden kom tillbaka

– Vi har i familjen restaurerat betesmarker ända sedan 1992. Vi ville bevara det fina eklandskapet, säger markägaren Gösta Andersson, som tillsammans med resten av familjen fått stöd från landsbygdsprogrammet för miljöarbetet under några år.

Här i det natursköna området med femhundraåriga ekar driver de ett familj jordbruk med ekologisk köttproduktion genom de 500 betande Angus- och Hereford-djuren. Totalt sett förvaltar företaget en yta av 300 hektar betesmark och ungefär hälften av denna har de restaurerat utifrån egna pengar. För en del, 20,88 hektar, fick de bidrag för att nå miljömålet om betesmark och mosaikbetesmark efter kontakter med handläggare på Länsstyrelsen i Kronoberg.

– Vi funderade länge på 'vad ska vi ha kvar och vad inte'. Vi siktade in oss på ekarna eftersom det varit ett eklandskap sedan Gustav Vasatiden. Det sägs att det kanske var han som anlade dem. Men vi valde också att lämna annan ädellöv som lind, alm och bok, säger Gösta

Andersson, som har åtagande inom "Utvald miljö för restaurering" finansierat från landsbygdsprogrammet.

Miljöns uppgradering är naturligtvis en av de viktigaste effekterna av arbetet. Den biologiska mångfalden och andra kulturvärden främjas, till exempel har den ovanliga läderbaggen återvänt. De närboende, fågelskådare och naturintresserade kan också strosa i naturen idag på anlagda stigar som leder in i närliggande naturreservat. Då betesmarkerna i dag blivit fler har familjen kunnat utöka sin besättning med 100 djur sedan 2005.

– Detta har betytt att det har blivit lättare för oss ekonomiskt, säger Gösta Andersson, som ofta får studiebesök från lantbruksskolor, nötköttsklubbar och Lantmännen.

Även äldre fodermarker har familjen sett till att restaurera, hela tiden med fokus på natur- och kulturvärden. Familjen har också ökat mängden död ved i markerna för att gynna lavar, insekter och svampar.

Foto: Åsa Andreasson

Foto: Emma Lundin

Samverkan mellan olika typer av producenter skapar såväl ekonomiska mervärden som en kretsloppsanpassad produktion. Det visar samarbetet mellan en växtodlare, en nötköttsproducent och en godisfabrik i Habo.

Namn på projekt/företag: Biogas och spillvärme - samarbete kring konventionell köttproduktion och ekologisk grönsaksodling

Ägare av projekt/företag: Familjerna Söderlind/Waldemarsson

Kontaktpersoner: Marcus Söderlind/ Dan Waldemarsson

Kontaktuppgifter: soderlind.marcus@telia.com/
dan.w@haboft.se

Projektperiod: juli 2010 - dec2012

Pengar från landsbygdsprogrammet:
600 000 kronor respektive 1 600 000 kronor

Godis, gödsel och grannsämja ger grön el och grönsaker

En biogasanläggning står precis klar på Dan och Marika Waldemarssons gård i Långhult utanför Habo där nötkött produceras på konventionellt sätt. Några hundra meter bort syns grannarna Marcus Söderlind och Emma Lundins växthus där ekologiska tomater, paprikor och gurkor odlas för fullt. Biogasanläggningen byggdes i syfte att bredda verksamheten. Den producerar metangas som används för att driva en förbränningsmotor (Cheva V8) som i sin tur driver en elgenerator. Värmeproduktionen från motor och avgaser återvinns och används till att värma växthuset, något som förlänger säsongen. Den samlade energiproduktionen beräknas till 400 000 kilowatt el och 600 000 kilowattimmar värme per år. Satsningen gör att bägge företagens lönsamhet ökar.

– Det är superspännande! Det finns inte många växthusodlare idag som samverkar med lantbrukare, men vi har så mycket att tjäna på att olika verksamheter samarbetar, vi vinner alla på detta! Det finns

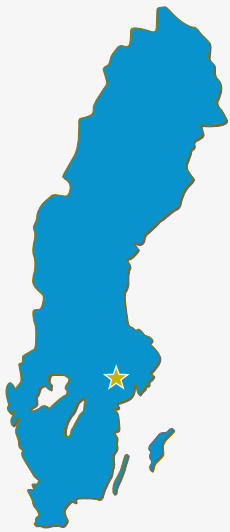
en stor potential om man vågar bryta mönstren, säger Marcus Söderlind.

Såväl gödsel från de egna djuren som från en annan gård används, men också godisspill från godistillverkaren Toms-Webes i Habo. Årligen beräknas 250 ton godisrester kunna levereras till anläggningen.

– Vi kör förbi godisfabriken varje dag. Som en blixt från en klar himmel kom jag på att det måste bli mycket godisspill i fabriken som Dan kunde använda i biogasanläggningen.

Det var efter att Marcus Söderlind och Emma Lundins första växthus kollapsat av snön en vinter som de tillsammans med grannarna började fundera över den här lösningen. Satsningen finansieras till en tredjedel från pengar från det svenska landsbygdsprogrammet.

– Utan de pengarna hade inte satsningen varit möjlig. Då hade det tagit för lång tid innan vi kunnat räkna hem någon vinst, avslutar Dan Waldemarsson.

Namn på projekt/företag: Miljöinvestering våtmark, Frövisjön

Ägare av projekt/företag: Länsstyrelsen Västmanland

Kontaktpersoner: Bengt Pettersson

Kontaktuppgifter: bengt@pe-te.se, 070-796 04 57

Projektperiod: dec 2007–dec 2010

Pengar från landsbygdsprogrammet: 3 652 055 kronor

I decennier hade det talats om att återskapa den gamla fågelsjön söder om Skultuna. Nu har Frövisjön återuppstått efter att 85 hektar våtmark har restaurerats av markägare och länsstyrelsen i ett projekt. Flera miljömål har uppnåtts.

Fågelsjö restaurerades av markägare

Sju markägare gick samman för att göra i ordning våtmarkerna kring sjön. Ett tidsödande arbete med att röja ur sjön, hugga ner träd i vattnet, ta bort sly och vass samt få fram hagar kring strandkanten. Våtmarksentreprenören Bengt Pettersson fick markägarnas uppdrag att sköta restaureringsarbetet samt att söka pengar därtill från landsbygdsprogrammet.

– Det är så många fler fågelarter som nu hittar till sjön. Våtmarkerna binder även upp fosfor och kväve som rinner av från åkrar, säger Bengt Pettersson, som konsulterades av Länsstyrelsen.

Kärnsnäppor, spovar och falkar är bara några arter som nu syns kring den västmanländska sjön som nu även flockas av ornitologer och friluftsmänniskor. Det är också en helt annan natur med både växter och djurarter som tonar fram allt mer. Nu kan djuren beta på strandängarna, enligt Bengt Pettersson. En av lantbrukarna, men också markägare i projektet, är Lars Andersson på Frövi gård.

– I min produktion av stutar passar detta väl in. Nötdjuren går nere vid sjön, men också på en granngård där betesmark tillkommit. Men det stora värdet av restaureringen är så klart miljövinster, säger Lars Andersson.

Att markägare får sin ekonomiska bas breddad är ett relevant resultat menar Robert Ström, handläggare på länsstyrelsen även om han ser miljönyttan som huvudsyftet. Flera andra miljömål bl.a. om ökad biologisk mångfald har uppnåtts i projektet. Bengt Pettersson talar varmt om metoden för uppröjningsarbetet som startade under en lågvattenperiod, sedan sattes vallar upp och därefter dränktes området med vatten genom att en bäck som gick rakt genom området dämades upp med vallar.

– Det sattes sedan en så kallad 'munk' i vallen för att vattennivån ska kunna regleras, vilket gjorde att växtligheten som låg under vattentytan avtog.

Före

Efter

Foto: projektet Miljöinvestering i våtmark, Frövisjön.

Foto: Emilie Öberg

De kallar sig det lilla kulturhuset med de stora möjligheterna. Folkets hus i Söråker har med bio-grupper för unga, bildlexikon, inspelningsstudio och guidade rundturer i biblioteket bjudit in nysvenskar. Gamla mönster bryts ned i det medelpadiska industrisamhället.

Namn på projekt/företag: Människors möte och världen i Söråker

Ägare av projekt/företag: Folkets hus i Söråker

Kontaktpersoner: Christina J Thonman

Kontaktuppgifter: info@sorakersfolketshus.se

Projektperiod: mars 2010–dec 2012

Pengar från landsbygdsprogrammet: 350 000 kronor

Vill du veta mer: www.sorakersfolketshus.se

Folkets hus öppnade samhället

– För två år sedan började det komma människor med utländsk härkomst till oss. Hur ska vi få dem att vilja finnas och trivas i lilla Söråker, tänkte vi. Vi förstod att vi kunde använda oss av den nya tekniken i vårt digitala hus, säger Christina J Thonman, projektledare för ”Människors möte och världen i Söråker” samt verksamhetsansvarig på Folkets hus.

Det nybyggda Digitala huset med en filmsal med avancerad filmteknik och surroundljud är det främsta lockbetet för de unga. Mycket kultur, och kanske främst film, opera och musik, är förlösande enligt henne då detta saknar gränser. Genom ett intensivt arbete med invandrarungdomar som kommer till kulturhuset nästan varje kväll för till exempel biogrupp och inspelningsstudio-grupp har förbättringar skett i det lilla samhället.

– Det är väldigt lugnt, det finns inga motsättningar. De som var tuffast tidigare är de som är mjuka nu, säger projektledaren som tidigare avstyrt många bråk mellan grupper.

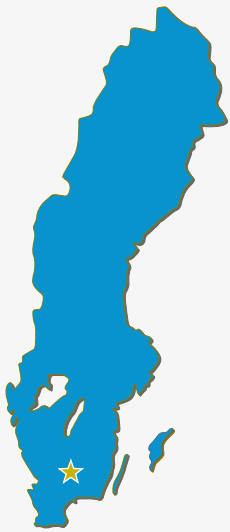
Projektet hade sin upprinnelse i ett vanligt föreningsmöte på Fol-

kets hus, då alla insåg att ett projekt kunde hjälpa till att integrera och skapa förståelse mellan grupperingar. Genom pengar från landsbygdsprogrammet startades projektet som främst bygger på kreativa ungdomsgrupper där tio-femton ungdomar ingår. Arbetet har utgått från ”självförvaltningsmodellen” som betyder att varje syssla är viktig. Ett exempel är ungdomsgruppen med ”bibblan-guider” som sorterar böcker, ett annat handlar om växter.

– Även krukväxterna är ett ansvar. Detta är ett sätt att få folk att förstå att allt är gemensam ägo och ett sätt att komma in i samhället.

Utöver arbetet i ungdomsgrupper bjuds alla nyinflyttade familjer på en guidad rundtur och gratis opera på kulturhuset samtidigt som uppsökande verksamhet finns. Uttrycket ”Alla lika, alla olika” figurerar i dag i verksamheten – men frågan är hur denna insikt har påverkat?

– Uttrycket sitter i väggarna här, det har nog alltid funnits i verksamheten. Det spelar ingen roll hur du ser ut eller vad du gör. Här är alla lika värda.

Namn på projekt/företag: Introduktionskurs för invandrare i de gröna näringarna/grön integration

Ägare av projekt/företag: Macken ekonomisk förening

Kontaktpersoner: Karin Borgenvall

Kontaktuppgifter: karin@arabymacken.se

Projektperiod: juni 2010-dec 2010

Pengar från landsbygdsprogrammet: 108 780 kronor

Vill du veta mer: www.arabymacken.se och läs vidare under Utbildningar

Arbetslösa invandrare får en fot in i de gröna näringarna. En sju månaders utbildning inom jord-, skogsbruk och trädgård pågår nu utanför Växjö för åtta personer. Utbildningsprojektet lyssnade och lärde av andra projekt för att skapa bästa inkörsport till arbetsmarknaden.

Från skolbänken till jobb inom gröna näringar

Många invandrare har erfarenheter av jordbruk, djurskötsel eller trädgårdsodling och en del har också varit lantbrukare i sina hemländer. Trots att de sitter inne med stort kunnande förblir många arbetslösa i Sverige. I den ekonomiska föreningen Macken i Araby funderade de ansvariga över detta dilemma innan de sökte pengar från landsbygdsprogrammet för en utbildningsmodell. Karin Borgenvall, kunnig inom jordbruksfrågor, anlätades för att leda arbetet med en förstudie för en utbildning.

– En styrgrupp bildades i projektet som bollade tankar. Samtidigt tittade vi på vad som gjorts tidigare i landet vad gäller liknande utbildningar. I Östergötland hittade vi en tvåårig utbildning som vi tog mycket lärdom av.

Två år ansågs för lång tid av dessa deltagare, som enligt henne även fick samhällskunskap, datakunskap och andra ”kringämnen”. En utbildning på sju månader kring jord-, skogsbruk, husdjurskötsel, trädgårdsodling samt svenska var därför mer centrerad.

– Vi utgick från den efterfrågan på jobb som fanns i länet och det var framför allt behov av djurskötare och röjningsarbete i skogen. Vi såg också en ökad efterfrågan av närproducerade grönsaker och rotfrukter.

Nya pengar från landsbygdsprogrammet finansierar nu utbildningen som kommit halvvägs med åtta elever.

– Vi ser motiverade och glada människor, de skrattar och har roligt. Målet är att de ska få jobb eller starta eget efter kursen.

I den ursprungliga planen var tanken att 16 elever skulle gå utbildningen. Men rekryteringen tog längre tid än beräknat och värbruket närmade sig, vilket innebar att länsstyrelsen beviljade start.

Medvetet har utbildningen förlagts till det lokala naturbruksgymnasiet i Ingelstad på landsbygden söder om Växjö. Och vinsterna är många.

– På skolan har det tidigare funnits främlingsfientliga tendenser. I dag är vi mycket uppskattade på skolan och vi försöker hitta sätt att öka kontakterna mellan skolans och våra elever, avslutar Karin Borgenvall.

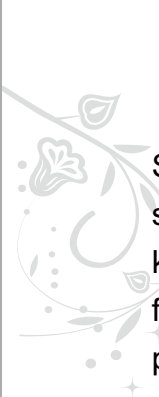

Foto:Karin Borgenvall

Foto: Annika Thorvaldsson

Somalier som odlar morötter och irakier som tar hand om mjölkkor. När Borlänge kommun samarbetade med lantbrukare fick fem invandrare praktikplatser på gårdar. I projektet För en mångkulturell landsbygd användes en "dejting-metod" mellan gårdsägare och invandrare.

Namn på projekt/företag: För en mångkulturell landsbygd

Ägare av projekt/företag: Borlänge kommun

Kontaktperson: Valbone Shala

Kontaktuppgifter: valbone.shala@borlange.se

Projektperiod: april 2010-sept 2011

Pengar från landsbygdsprogrammet:
512 000 kronor

Invandrarpraktik på gårdar utifrån matchmaking

– Vi har fått ett bra resultat av projektet. Deltagarna har varit väldigt motiverade och kämpat enormt på gårdarna, säger projektledaren Valbone Shala som lett arbetet i samverkan med Borlänge kommun, arbetsförmedlingen, LRF och lokala gårdsägare.

Det är under två terminer som praktik pågått under tre dagar per vecka för de fem flyktingarna från Somalia, Irak, Kosovo, Azerbajjan och Tjetjenien. Dagar i stallet eller på åkern har behövts för att hands-on förstå och kunna utföra sysslor som ett komplement till en teoretisk utbildning. Flera av invandrarna hade visserligen redan gedigna kunskaper om lantbruk, men inte omsatta till svenska förhållanden. Genom att de fick jobba på gårdarna fick de in en fot på arbetsmarknaden.

– De frågor vi ställt i utvärderingen visar att gårdsägarna är väldigt positiva till att anställa personer med invandrarbakgrund. Hälften av gårdarna säger också att de behöver ny arbetskraft. Jag vet dock inte än om någon fått anställning. Borlänge kommun är angelägen att följa

upp både deltagare och lantbrukare fortsättningsvis, säger Valbone Shala, som också ser att många vill starta eget.

Avgörande i metoden har varit det aktiva matchningsarbetet med gårdar och invandrare. Utifrån varje individs behov har en gård hittats och motsvarande intervjuer har gjorts med gårdsägarna. Gårdarna har också fått betalt, genom projektpengar, för att ta emot invandrare för att de ska hinna med att ge bra handledning.

– När man låter en arbetsplats själv lägga upp mottagandet händer det något. Projektet har lett till en nyfikenhet på andra kulturer, plötsligt har lantbrukare diskuterat könsstymning, slöja och stenkastning.

Till just Borlänge anländer cirka 400 flyktingar varje år, men många kommer inte in i samhället. Förändrade synsätt och attityder är förmodligen det som krävs för att nå förändringar tror Valbone Shala som ser att projektet i viss mån har bidragit till detta.

– Jag ser att arbetsförmedling och kommun nu gärna vill föra arbetet vidare inom olika områden och branscher.

Namn på projekt/företag: Utveckling genom integration

Ägare av projekt/företag: Företaget Kalle Kamel

Kontaktperson: Inger Haglund

Kontaktuppgifter: 0587-70040, gamlastugan@telia.com

Projektperiod: april 2008-dec 2010

Utbetalning av företagsstöd: dec 2010

Pengar från landsbygdsprogrammet: 56 400 kronor

Vill du veta mer: www.kallekamel.se

Kameler strövar omkring på
1700-talsgården i Bergslagsskogar.

Kameler som besökare kan rida på och få
en känsla för östafrikansk kultur. Familjen
med företaget Kalle Kamel i Gamla Viker
anade aldrig vilka insikter kring integration
ridturerna skulle ge.

Kameler korsar kulturer

– Vi hade ju inte en tanke på integration när vi startade. Vi i familjen köpte in kameler som en upplevelsegrej efter att ha tagit hjälp av en tränare från Kolmården. Med det var först när vi anställde Ali som allt hände, säger Inger Haglund som driver gården tillsammans med Per-Ola Magnusson.

Från landsbygdsprogrammet hade de då redan fått investeringsstöd i gårdsföretaget för att lägga grunden för de nya högresta husdjuren vid namn Karlsson, Anna och Kalle. För pengarna anpassades logen till ett kamelstall, en ny kamelstation byggdes samt gården satsade på rådgivning och marknadsföring av de nya upplevelsebesöken kring kamelerna. Längre sökte de sedan efter en kameldressör och hittade till slut Ali Hassan som var som klippt och skuren för uppdraget.

– Han kunde träna djuren genom att till exempel använda speciella grimmor. Han packade dem och lärde dem gå i karavan, säger Inger Haglund vars intresse för kameler funnits sedan lång tid tillbaka.

– De verkade så mysiga, så tankfulla och lugna.

Nog är de lurviga, exotiska kamelerna en säregen kontrast mitt i 1700-talsmiljön av bagarstuga, smedja och andra uthus. Sedan ett år tillbaka erbjuder gården olika upplevelsepaket med dessa kameler i en åretruntverksamhet. Vanligast är att folk kommer för en halvdag, där kaffe och ”kamelkaka” ingår liksom packning av kameler, ridtur och därefter en somalisk middag. Alis matlagning med grönsaker, lammkött och spännande kryddblandningar ger, enligt Inger Haglund, en aha-upplevelse för många.

– Dessa måltider blir så spännande. Jag märker att detta med maten tillför så mycket till allt det andra och att det bidrar till integration.

På vilket sätt?

– Jag tycker att vårt arbete har visat att det går att göra saker på nya sätt genom att ta in folk utifrån, från andra kulturer och göra annorlunda. Det gäller att våga se till individen.

Alis kunskaper från Somalia har visat sig passa som handen i handsken för arbetet med våra kulturhus och husdjur.

Foto:Företaget Kalle Kamel

Foto: Knutpunkt Skärgård

På ön Möja längst ut i havsbandet i Stockholms skärgård öppnades ett callcenter i våras. Där har tre nya tjänster inom besöksbokning och information skapats av företaget Knutpunkt skärgård AB som hittat unika styrkor och kunskaper hos kvinnor i lokalbefolkningen.

Namn på projekt/företag: Knutpunkt skärgård
Ägare av projekt/företag: Knutpunkt Skärgård AB
Kontaktperson: Bisse Alm
Kontaktuppgifter: bisse@visitskargarden.se
Projektperiod: mars 2010-dec 2011
Pengar från landsbygdsprogrammet: 61 327 kronor

Telefoncenter i skärgård utnyttjar kvinnors kompetens

Bisse Alm, projektledare för Knutpunkt Skärgård, förklarar avsikten med telefoncentrat. Det handlar om ett telefonnummer dit den resvillige kan ringa för att ta reda på båtarnas tidtabell, lämplig resrutt, tips på kajakturer, öppettider i skärgårdsbutiker eller annan användbar information från lokalbefolkningen.

– Vi tyckte att det var viktigt att använda den arbetskraft som finns ute i skärgården. Vi såg att det fanns unik företagsanda och specialkunskaper inom turism, som kunde användas.

Hos skärgårdsbefolkningen finns också de ”tysta” kunskaperna som egentligen bara båtvana känner till.

– Bara en sådan sak att du måste sätta upp semaforen vid bryggan så att båten angör, säger Bisse Alm, som initialt sökte pengar till idén genom en skärgårdsförening.

Först beviljades pengar från landsbygdsprogrammet för att testa idén i projektform under 2009. En affärsmodell togs fram, kundundersökningar gjordes och tekniska tester inom IP-telefonin genomfördes. Därefter utgick ett företagsstöd för att sjösätta idéerna i ett bolag, Knutpunkt Skärgård AB, som haft en telefonservice igång under

vardagar klockan 9-17 sedan årsskiftet 2010. Några Möja-bor äger och driver bolaget själva.

– Tre fasta heltidstjänster har skapats och en reservstyrka om fem personer finns, säger Bisse Alm.

Hon tycker att det är positivt att de har lyckats att skapa arbetstillfällen för hela året för lokalborna.

– I skärgården finns ju många mindre familjeföretag, hantverksföretag där ofta kvinnor hjälper till med bokföring. Eller så jobbar de extra. Men vi såg också en del arbetslösa kvinnor, säger Bisse Alm, som förklarar att de främst inte ser sig som ett jämställdhetsprojekt.

– Ändå är detta bra för jämställdheten. Kvinnorna har vågat afärsutveckla och satsa.

Hon ser utvecklingspotential i den moderna telefontekniken.

– Vi skulle kunna växa från fem till femton personer snabbt. Tekniken ger oändliga möjligheter för skärgårds- och glesbygdskommuner.

Namn på projekt/företag: Distinkt Dam
Ägare av projekt/företag: Distingo Art & Management AB
Kontaktperson: Mai Lundell
Kontaktuppgifter: mai.lundell@telia.com
Projektperiod: jan 2011-dec 2011
Pengar från landsbygdsprogrammet: 228 400 kronor
Vill du veta mer: www.distinktdam.com

En mobil inkubator. Så fungerar kompetensutvecklingsprogrammet Distinkt Dam i Uppsala och Stockholm för gröna kvinnliga entreprenörer som kan utveckla affärer tillsammans. Tre kurser har hållits under våren. Några nya företag har startats och lika många samarbeten pågår.

Gröna näringar ska stärkas efter kreativa kurser

– Det svåra är att hitta kvinnorna som kanske jobbar i familjeföretag eller ensamma, men som vill utveckla sina företag på landsbygden. De driver kanske bed & breakfast, en gård inom primärproduktion eller är verksamma inom den kulturella sektorn. Jag vill ge dem en chans att bygga upp ett samarbetsnätverk så att de kan ta ett steg framåt tillsammans, säger Mai Lundell, projektledare för Distinkt Dam genom det egna företaget Distingo.

Förklaringen ringar in projektets grundtanke om att lära sig av varandra. Arbetet påbörjades redan hösten 2010 då ett kompetensutvecklingsprogram togs fram i ett pilotprojekt för Tillväxtverket. Med pengar från landsbygdsprogrammet startades därefter ett nytt projekt tillsammans med länsstyrelserna i Stockholm, Uppsala och Västmanland. Tre kurser har hållits hittills.

– Så här långt har ca 30 kvinnor gått programmen och pilotprojektet hade 18 deltagare. En del söker nu själva pengar för att ytterligare utveckla sina färdigheter ibland annat projektledning. Andra gick samman för att göra en större utställning, säger Mai Lundell.

Kvinnorna har startat flera samarbeten och tre-fyra nya företag är på gång.

– Men jag tycker inte att antalet nya företag är något bra mått på vår verksamhet. Vi vill satsa på samverkan som är ett bra sätt att utveckla affärer och minska sårbarheten hos soloföretagare, säger Mai Lundell.

Varje kurs bygger på fyra workshops med allt från scenisk gestaltning till nätverksbyggande och affärsutveckling. På uppdrag av länsstyrelser i andra län utför Distinkt Dam nu tre ytterligare utbildningar i höst. Men Mai Lundell ser inte arbetet enbart som ett kvinnoprojekt även om det enligt henne säkert i vissa fall direkt bidrar till ökad jämställdhet.

– Däremot tycker jag att vi överför kunskaper och erfarenheter som är mer vanligt att ta i anspråk när det gäller innovationer och spetsutbildningar inom andra områden. Men vi gör det på ett nytt och mer flexibelt sätt. Därför kallar vi oss för en mobil inkubator.

Foto: Maj Lundell

Foto:projektet Kvinnor och goda gröna affärer/Coompanion

Minst åtta ekonomiska föreningar, två ideella föreningar och ett aktiebolag har startats som en effekt av projektet Kvinnor och goda gröna affärer. Och cirka 20-30 arbetstillfällen har skapats när kvinnor gått samman, inspirerat och stöttat varandra i ett gemensamt företagande.

Namn på projekt/företag: Kvinnor och goda gröna affärer

Ägare av projekt/företag: Coompanion

Kontaktperson: Bridget Wedberg

Kontaktuppgifter: bridget.wedberg@coompanion.se

Projektperiod: febr 2008-juni 2010

Pengar från landsbygdsprogrammet:
1 000 000 kronor

Vill du veta mer: www.coompanion.se
och gå vidare till Roslagen och sedan till projektinfo.

Kvinnor blir kompanjoner genom att peppa varandra

– Vi hjälper folk att våga pröva sina idéer. Vi försöker också hitta vägar så att de får större lönsamhet i det de redan gör genom att samverka med andra till exempel inom turism, hälso-tjänster eller mat-hantverk. Men vi arbetar också med grupper som vill starta något nytt och har ett gemensamt behov eller intresse som de vill lösa, säger Bridget Wedberg, projektledare för Kvinnor och goda gröna affärer.

Hon ser just ”goda” affärer som en konsekvens av insatserna i det nationella projektet som letts av Coompanion Roslagen, tillsammans med Coompanion i Östergötland, Västerbotten, Västmanland, Gotland och Skaraborg. I västerbottniska Vindeln öppnades föräldrakooperativet Glader av några tjejer, i Roslagen tog tre kvinnor över ett skolkök medan tretton konstnärer i Kinnekulle slog sig samman kring en förening. Sammanlagt har projektet lett till att tio föreningar startats för olika affärsverksamheter inom energi, mat och turism och ett aktiebolag för ”gröna” tjänster inom rehabilitering. Bridget Wedberg tror att det är klokt att driva företag tillsammans.

– Det man själv inte kan, kan någon annan. Man kompletterar varandra.

Varför projektet inriktar sig just på kvinnor, och inte män, hänger samman med att hon ser många kreativa kvinnor som tycker det är roligare att satsa tillsammans.

– Tillsammans med andra i ett nätverk känner de sig mer kreativa och kompetenta än på egen hand. De får större mod att våga.

För att hitta kvinnor har projektet sökt upp lokala föreningar med kvinnor i styrelser, men också kontaktat företagarföreningar, bygdegårdsföreningar, LRF Kvinnor och hushållningssällskap. Genom nätverk, informationsträffar och rådgivningar har projektet nått cirka 2 000 människor i hela landet med information om företagsformer för just samverkan.

– Det finns egentligen bara tre bra juridiska former, ekonomisk förening, ideell förening eller aktiebolag. Där man kan praktisera det kooperativa arbetssättet en medlem – en röst.

Namn på projekt/företag: Ung och grön –
blivande företagare i de gröna näringarna

Ägare av projekt/företag: LRF

Kontaktpersoner: Petra Svensson

Kontaktuppgifter: petra.svensson@lrf.se

Projektperiod: sept 2010-maj 2013

Pengar från landsbygdsprogrammet:
2 585 525 kronor

Vill du veta mer: www.lrf.se och gå in under
Regioner och välj Jönköping. Alternativt/
Facebook/Ung & Grön.

Ett ungt par ville satsa på potatisodling och en tjej på en gårdsbutik. Totalt har åtta ungdomar startat eget sedan den första företagskursen avslutats i projektet "Ung och grön" i Jönköping. Vidareutbildning, Facebook-sida och seminarium om ägarskiften ska se till att gröna jobb blir fler.

Kurs i företagande ska bli klick-off för unga

Att ungdomsprojektet startade var rätt naturligt, menar LRF:s projektledare Petra Svensson, som förklarar idén:

– Ungdomar med affärsidéer hade inga naturliga mötesplatser för att träffa likasinnade eller för att få rådgivning. Vi ville därför erbjuda stöd och hjälp till unga mellan 18-35 år, antingen med att starta ett företag eller utveckla ett befintligt företag.

I starta-eget-kurserna, som löper under fyra kvällar, får ungdomarna flera ämnen på schemat: ta fram en affärsidé, göra en swot-analys, jobba med en affärsplan samt en strategi. Hittills har en kurs hållits under vintern då nio ungdomar deltog och under innevarande höst kommer ytterligare två kurser att genomföras. Men projektets arbetsmetod rymmer också andra lärande inslag.

– Kurser i ledarskap och ekonomi för redan befintliga företag ska arrangeras, seminarium om ägarskiften ordnas och kompetenskurser för anställda inom gröna näringar håller vi i. På Facebook har vi ett nätverk med 180 medlemmar och vi ska starta upp en 'företagsbank' då säljare och köpare kan träffas, säger Petra Svensson.

Genom att engagera de lokala aktörerna som exempelvis Science Park i Jönköping, Almi Företagspartner, Internationella handelshögskolan, Maskinringen och lokala banker finns stödet nära de tilltänkta entreprenörerna.

Hur har det då gått för projektet som nu är i halvtid?

– Den första starta-eget-kursen innebär att åtta av de nio ungdomarna har startat ett företag. Det är hästföretag, potatisodling, mjölkgård och maskinentreprenad, säger Petra Svensson, som också ser ett stort intresse för ekonomi- och ledarskapskurser.

Petra Svensson ser hur arbetsmodellen säkrar inför generationsskiftet när 40-talisterna går i pension och låter nya "arvtagare" ta plats.

Hur har ungdomsarbetet i organisationer som Almi och LRF påverkats?

– LRF har verkligen uppmärksammat detta på andra håll i landet och satsar väldigt mycket. Övriga vet jag inte.

Foto: projektet Ung och grön/LRF

Foto: Heidi Andersson

Stål som förvrids och formas vid den flammande härden. Konstsmiden Gustav Thanes företag rustade upp västgötska Ryfors smedja för att kunna arbeta där året om. Skolklasser från närbelägna kommuner kommer nu att ha lektioner i den historiska lokalen.

Namn på projekt/företag: Gustav Thane och Konstsmedjan

Ägare av projekt/företag: Gustav Thane

Kontaktpersoner: Gustav Thane

Kontaktuppgifter: gustav@konstsmedjan.se

Projektperiod: sept 2009-dec 2011

Utbetalande av stöd: dec 2009

Pengar från landsbygdsprogrammet:
54 442 kronor

Vill du veta mer: www.konstsmedjan.se

Smed byggde om för att få helårsverksamhet

I den historiska smedjan från 1742 har smeden Gustav Thane huserat i flera år för att arbeta med sina järnsulpturer, men också ha kurser under sommartid. För att kunna utöka sin verksamhet under vår, höst och vinter var han tvungen att renovera hela källaren och bygga toalett och pentry. Stödet från landsbygdsprogrammet var den enda utvägen för den 29-årige metallkonstnären med skrala intäkter.

– Redan i vintras hade jag en kurs i smide och under våren har jag hållit i ett par workshops, säger Gustav Thane.

Hans företag Konstsmedjan har sedan länge haft samarbete med Mullsjö folkhögskola kring smideskurser. Utöver dessa har Gustav Thane nu planer på att samarbeta med grundskolorna i Habo.

– Lärarna har redan varit på besök hos mig och min tanke är att elever kan lära sig mer om den egna historiken, kulturen med bruket, hur industrialismen växte fram. Eleverna får ju också lära sig grunderna i hur man formar och knädar järn och göra sig varsin krok.

Han har upptäckt hur elever som annars har svårt att sitta still blir

betagna av det upphettade, smidiga järnet. Hela energin och springet i benen riktas åt ett enda håll, beskriver han:

– De kommer fram på ett annat sätt, 'wow, vilken grej så här skulle skolan alltid vara' säger de efter någon timme i smedjan.

Även grundskolorna i Mullsjö och Bankeryd har funderingar på att förlägga temadagar till smedjan, där också företagshappeningar, möhippor och upplevelsebesök anordnas. Den hägrande drömmen för Gustav Thane är att "extraverksamhet" ska ge en basinkomst så att han kan satsa mer på konstsmidet. Men det är en bit kvar.

– Om tio år när jag förhoppningsvis gjort mig ett namn hoppas jag på ta ut 8 000 kronor i månaden.

Numera brinner elden året om i den historiska kulturmiljön kring bruket som därmed också allt mer blivit en sevärdhet i trakten.

– Allt detta med att bevara bruket är viktigt för den lokala identiteten. Mullsjö som samhälle uppstod ju faktiskt ur bruket.

Namn på projekt/företag: DreamPack
Ägare av projekt företag: DreamPack ideell förening
Kontaktpersoner: Terry McLeod, Eleonor Holm
Kontaktuppgifter: boka.hummingbirds@gmail.com, kttmanagement@gmail.com
Projektperiod: okt 2010-okt 2014
Pengar från landsbygdsprogrammet: 1 418 350 kronor
Vill du veta mer: <http://www.facebook.com/Dreampack> och www.kttmanagement.com

Aldrig någon sågning som i tv-programmet Idol. Mer av en uppbackning till tonåringar som vill satsa på musiken. Så kan man beskriva projektet DreamPack som blivit en mindre musikindustri för unga i Uppland som vill satsa på sång, musik, ljud, ljus och mixning.

Unga talanger får ta plats på scenen

– Vi ville hjälpa unga som har det svårt och ge dem möjligheter. De får själva lägga upp och planera arbetet med musiken, säger Eleonor Holm, som är projektledare för leadersatsningen DreamPack som pågått i ett år med stöd från landsbygdsprogrammet.

Till en studio i Sigtuna, Hummingbird Music Center, har unga i åldrarna 11-25 år kommit efter skolan eller på helgerna för att dansa, sjunga, spela in eller arbeta med produktion. Underifrån-perspektivet är avgörande för de olika arbetslag där tonåringar har kunnat utveckla sitt eget artisteri. Under det första året som projektet löpt har auditions genomförts och ett trettiotal nya artister hittats. Därtill har en workshop anordnats för att sätta upp shower, nya låtar har producerats, dansare har tillkommit till projektet och en rad arrangemang har genomförts.

– I dag har vi 60-70 ungdomar, tjejer och killar, även som arbetar med oss. Vi har bland annat genomfört en konsert i Kungsträdgården i Stockholm, allsång på Steninge slott med gästartister och andra uppträdanden.

Men de verkliga effekterna är det som sker inombords hos de unga.

– De älskar att vara här, det är kul och inspirerande. Vi ser hur de växer med uppgifterna. Vi har också fångat en del unga som har haft det svårt, fortsätter Eleonor Holm, som också ser hur entreprenörandan som sprids kan få dem att på sikt producera egen musik.

Den egentliga grundaren bakom DreamPack är kollegan och engelsmannen Terry McLeod som har en bakgrund inom företag som Universal Records International. Projektet bygger i dag på ett trepartnerskap mellan föreningens engagemang, kommunen som bidrar med pengar och sponsring från lokala företag. Den lokala förankringen är viktig, menar Eleonor Holm:

– Hjälpen från tidningarna Upsala Nya Tidning och Sigtunabygden, men också Sigtunahem, har haft stor betydelse för oss. Många artiklar har lett till uppmärksamhet och synlighet för ungdomar som bor här.

NOMINERAD TILL ÅRETS UNGDOMSSATSNING

Foto:Dreampack

Foto: projektet och bygdegården Tallklinten

En tonåring spikade, en annan mätte upp hur långa reglarna skulle vara och en tredje träffade myndigheter. En grupp ungdomar i Odensjö fick ansvaret att bygga upp sin egen ungdomslokal tillsammans med bygdegårdsföreningen.

Resultat: växande självförtroenden.

Namn på projekt/företag: Utbildningsprojekt - inredning av ungdomslokal.

Ägare av projekt/företag: Bygdegårdsföreningen Tallklinten

Kontaktpersoner: Jenny Svensgård, Björn Lindenstam

Kontaktuppgifter: huskultur@hotmail.com

Projektperiod: maj 2009- juni 2011

Pengar från landsbygdsprogrammet: 154 000 kronor

Vill du veta mer: www.tallklinten.se

Ungdomar byggde sin egen fritidsgård

Det rödmålade trähuset inne i lövskogen är på god väg att bli ”möjligheternas hus” för den lilla byn Odensjö. Bygdegårdens vindsvåning har omsorgsfullt renoverats med hjälp av ett tiotal tonåringar under två års tid tack vare pengar från landsbygdsprogrammet. Under hösten kommer dörrarna att öppnas.

– Ungdomarna håller nu på att skapa sin egen lokal genom att inreda den. Fiber-LAN-teknik är också indraget. Vi tror att detta blir en bra möjlighet att träffas, säger Jenny Svensgård, Odensjö Sockenråd.

Men det är själva byggprocessen som är det verkliga projektresultatet. Ungdomar i 14-18-årsåldern har tillsammans med vuxna planerat, mätt och byggt huset. Projektledare ingenjören Björn Lindenstam har lett arbetet med de unga, därigenom har huset fått namnet ”Björnes magasin” av sockenborna. Han ser hur ungdomarna har vuxit med uppgiften.

– Jag ser hur de har vuxit och hur till exempel rädslan för verktyg har försvunnit. De har också lärt sig ta ansvar genom att till exempel mäta upp något, svara för att måttet stämmer och sedan översätta i

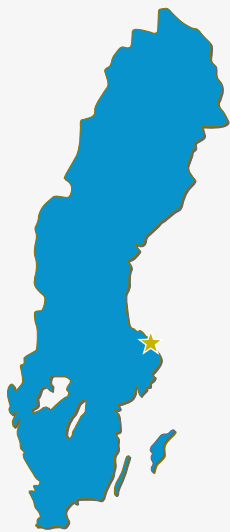
praktiken, säger Björn Lindenstam, som själv arbetat som varit kursledare för blivande ingenjörer.

Projektpengarna har använts till en byggkurs, som han själv har hållit i, men också byggmaterial till lokalen. Jenny Svensgård hoppas att huset blir en plats att träffas på för kommande generationer.

– Alla har jobbat tillsammans för vår bygd och ungdomarna har fått skapa sig sin egen lokal med bland annat pentry, egen ingång utifrån, filmvägg och var datauttag ska sitta. Många unga flyttar ju ut från byn och läser på högskola och universitet, så vi hoppas att detta ger en känsla av tillhörighet här och att de därför kommer tillbaka, förklarar hon.

Idén om att satsa på bygdegården kom upp under ett idékläckarmöten med ungdomar och andra bybor som anordnades av sockenrådet.

– Husets nedervåning används redan flitigt av bybor till afterwork, yoga och andra träffar, nu blir ovanvåningen också en mötesplats, säger Jenny Svensgård

Namn på projekt/företag: Tillgänglighet för alla

Ägare av projekt/företag: Stockholms funktionshindrades friluftsförening och fiskeförening

Kontaktperson: Jonas Nilsson

Kontakt: jonas@stockholmsfff.se,
070-261 38 58

Projekttid: nov 2009-febr 2011

Pengar från landsbygdsprogrammet:
800 000 kronor

Vill du veta mer: www.stockholmsfff.se

Att känna havsbrisen mot ansiktet, bada i saltvatten eller ta sig runt på stigar på en ö är några av de värden som skärgårdsturerna för funktionshindrade för med sig. Projektet "Tillgänglighet för alla" i Norrtälje köpte in en båt med utfällbar ramp som frigjorde ramarna för funktionshindrade.

Med rullstol ut i skärgården

Allting började efter den allvarliga avåkningen med motorcykeln för tio år sedan. I samma ögonblick bröt Jonas Nilsson ryggen och livet förändrades kapitalt. Han visste att friluftslivet var över, att det var "slutfiskat" nu när han satt i rullstolen. Snart förstod han vad som måste göras.

– 2003 startade jag en ideell förening, Stockholms funktionshindrades friluftsförening och fiskeförening, för att funktionshindrade skulle kunna komma ut. Men det blev ett moment 22, vi hade inga pengar, säger Jonas Nilsson.

Pengastöd från Arvsfonden blev en bra bas för föreningens planer, men det var först 2009 när tillskottet från landsbygdsprogrammet kom och ett leaderprojekt kom till stånd, som drömmen kunde realiseras: en specialkonstruerad båt med ramp och lift köptes in.

– Båten är en symbol för allt vi vill. Den ger möjlighet att komma till de flesta platser i skärgården. Med Waxholmsbåtar kommer man ju bara från punkt A till B.

Gensvaret blev också enormt. Under den första sommaren 2010 kördes runt 40 båtturer med 270 personer, som har kunnat komma ut på sälsafari, fiske, fototurer, skärgårdsrestauranger, ö-besök och havsbad från båten (med särskild splashlift). Alla turer har avgått från Tranviks naturreservat på Gräddö där en stiftelse tillhandahåller brygga och ett vänthus med toalett.

– Vi är nästan chockade över att det fungerar så väl, men det ger en insikt om att alla kan leva ett aktivt liv.

Det lyckosamma i arbetsmetoden har enligt honom varit att samla användarorganisationer som Tiohundra habilitering AB och Polio-skadades riksförbund i projektgruppen, där de har kunnat påverka och stödja arbetet. Men en dagstur med båt kostar 7 000 kronor per person varav merparten sponsras av projektpengar.

– Föreningen kommer alltid att vara beroende av bidragsgivare och det finns ingen möjlighet i världen att föreningens besökare ska kunna betala vad det kostar. Många lever på existensminimum.

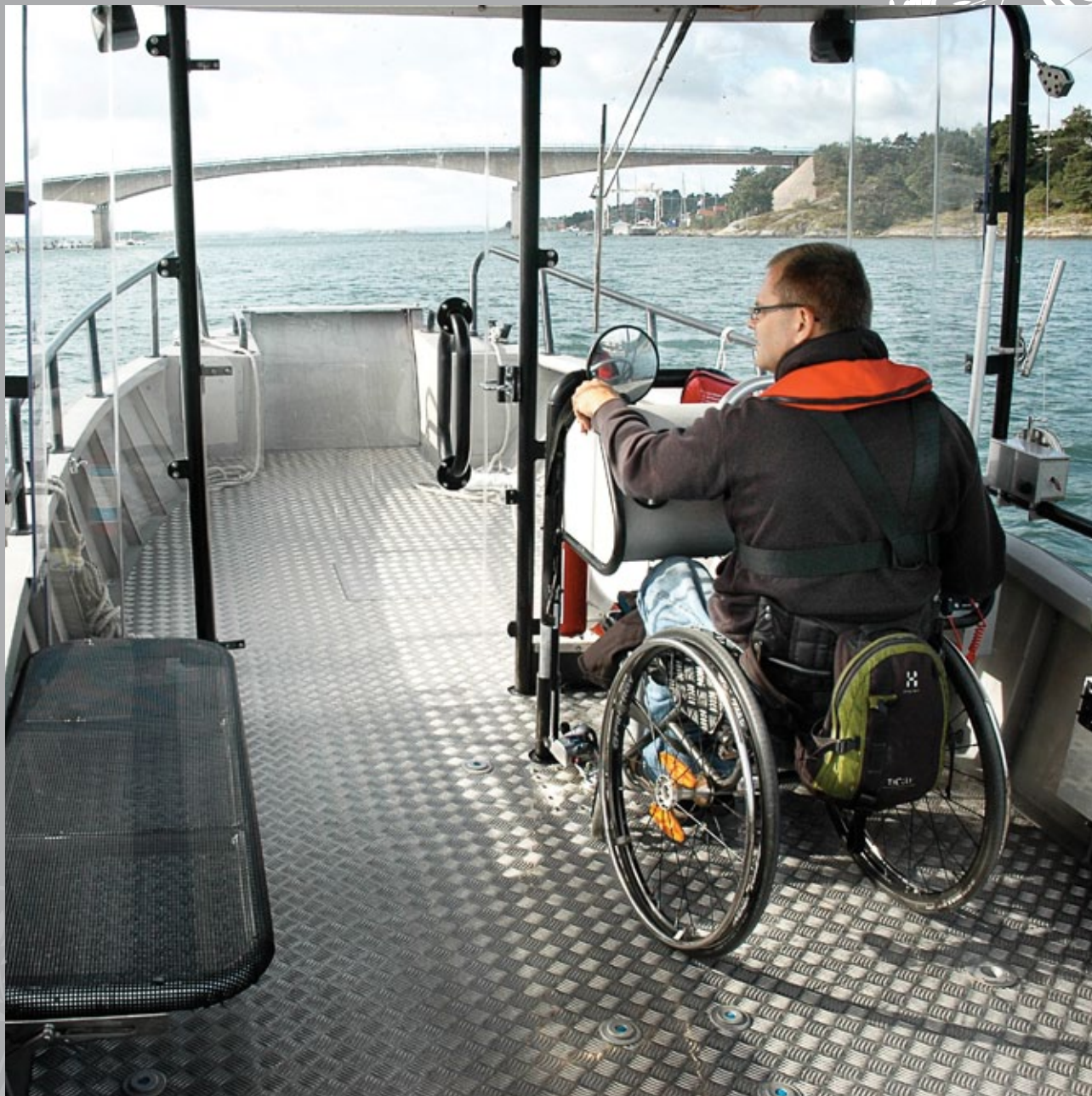

Foto: Tillgänglighet för alla

Foto: Mobilt muster

Lämna in dina egna äpplen till det rullande musteriet och få med dig egen must hem i bag-in-box. Så fungerar det mobila musteriet av företaget Ebe Plant i Gränna där gamla äppeltraditioner väckts till liv. Plötsligt har företaget fått en åretrunt-verksamhet.

Namn på projekt/företag: Mobilt musteriet

Ägare av projekt/företag:

Steffi Eberts-Reinisch

Kontaktpersoner: Steffi Eberts-Reinisch

Kontaktuppgifter: steffi@ebeplant.se

Projektperiod: aug 2010-nov 2011

Utbetalningstillfällen för företagsstöd:

mars 2011 och sept 2011

Pengar från landsbygdsprogrammet:

111 003 kronor

Vill du veta mer: www.grannamusteri.se

Musteriet på hjul ser ut att bli lönsam affär

– Tanken är att vi ska kunna ta hand om frukt från våra kunder på ett snabbt sätt. I stället för att de ska köra till oss, kommer vi till dem och får en effektiv hantering. Medan kunderna väntar mustar vi frukten, säger Steffi Eberts-Reinisch, som tillsammans med sin man kom på idén med ett hjulförsett musteriet.

Så mycket lokalodlad frukt fanns ju i den gynnsamma klimatzonen längs med Vättern och de såg hur många Grännabor som varje höst dumpade frukt på soptippen. I två år grunnade de ändå på idén innan de vågade göra slag i saken.

– Vi undrade länge varför ingen annan hade startat något liknande, säger hon och skrattar.

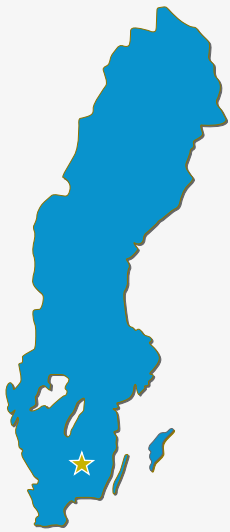
Tack vare ett företagsstöd från landsbygdsprogrammet kunde de köpa in maskineriet. Många samtal till Almi behövdes också för att noggrant förbereda starten, men också läsa in sig på regelverk kring livsmedelshantering. Grundkunskaper om frukt hade de båda makarna själva, dels Steffi som trädgårdsmästare i den egna handelsträd-

gården Ebe Plant i Gränna, dels hennes man Leif som arbetar i en plantskola på Visingsö.

– Musteriet är ett bra komplement till vår befintliga verksamhet och ger förhoppningsvis snart bra intäkter. Jag driver handelsträdgården själv under vår till höst och mellan augusti och februari kan vi åka runt och pressa frukt, säger Steffi Eberts-Reinisch, som också beskriver hur överbliven fruktmassa går till lantgårdar eller till älgfoder.

Under första hösten och vintern framställdes 20 000 liter must av äpplen, päron och vindruvor fastän maskinens fulla kapacitet inte kunde utnyttjas. Den tidiga vintern i november satte stopp och de hade ingenstans inomhus att ställa maskinen. Men det är överstygiga problem. I och med nysatsningen på musteriet har trädgården vågat anställa en tjej som hjälper dem.

– Det är ju lite kämpigt på landsbygden så det gäller att hitta på något för att klara sig. Med vårt musteriet har vi skapat en lokal produkt och fått folk att ta tillvara sin frukt.

Namn på projekt/företag: Samåkning på landsbygden – pilotprojekt i Tolg
Ägare av projekt/företag: Tolgs sockenråd
Kontaktpersoner: Maja Söderberg
Kontaktuppgifter: maja@mobilsamakning.se, 0735-81 14 22
Projektperiod: mars 2010-sep 2011
Pengar från landsbygdsprogrammet: 182 000 kronor
Vill du veta mer: www.mobilsamakning.se

Nästan 960 samåkta mil var resultatet efter de sex första månaderna. Projektet Samåkning på landsbygden har lett till att många bybor i småländska Tolg åker tillsammans. Ett internetbaserat system kopplat till mobiltelefonen och lokal marknadsföring gjorde allt möjligt.

Samåkning

genom klick i mobilen

Byborna i den femhundra invånare stora byn Tolg hade länge försökt trycka på för att förbättra den glesa busstrafiken utan att lyckas. Alla halvtomma bilarna på vägarna gjorde att de till slut insåg att samåkning var den enda utvägen.

– Många körde ju bil till samma ställen ungefär vid samma tidpunkt. Men ändå var det svårt att få till samåkning, säger Maja Söderberg, projektledaren och ledamot i Tolgs sockenråd.

Med hjälp av hennes bror, som driver ett IT-företag, utvecklade hon ett tekniskt system där den som ska köra och den som vill åka kan anmäla sig. En digital karta av ”hållplatser” i Tolg med omnejd togs fram. Projektet, som skedde i leaderform, växte fram tack vare pengar från landsbygdsprogrammet och många timmars ideellt arbete. Startskottet gick i mars i år.

– Efter tre månader hade vi redan 699 samåkta mil och 110 registrerade användare. Under sommaren åkte och körde vi mindre, men nu efter sex månader är vi uppe i 957 samåkta mil, säger Maja Söderberg,

som gjort en beräkning som visar att de troligen sparat 1,7 ton koldioxid baserat på en utsläppsmodell.

– Alla fattar ju att detta ger en miljövinst, men vårt tänk har varit att fokusera på de ekonomiska och sociala vinsterna. Det betyder mycket när folk reser tillsammans och pratar med varandra.

Att så många så snabbt nappat på idén tror hon beror på att sockenrådet involverade lokalborna i utvecklandet genom en enkät, ett åsiktsmöte och en möjlighet att vara med i en samåkningspanel.

Den bakomliggande tanken är att resan ska vara lönsam för både den som kör och den som åker med. Därför har fasta priser satts för olika destinationer, där exempelvis tremilssträckan Tolg-Växjö kostar 20 kronor som betalas till chauffören.

– Idag jobbar vi med att sprida systemet till fler byar, kommuner och arbetsplatser. Intresset är stort och vi håller på att ta fram en hållbar modell för hur vi ska kunna sprida det vidare och få det att fungera på fler platser.

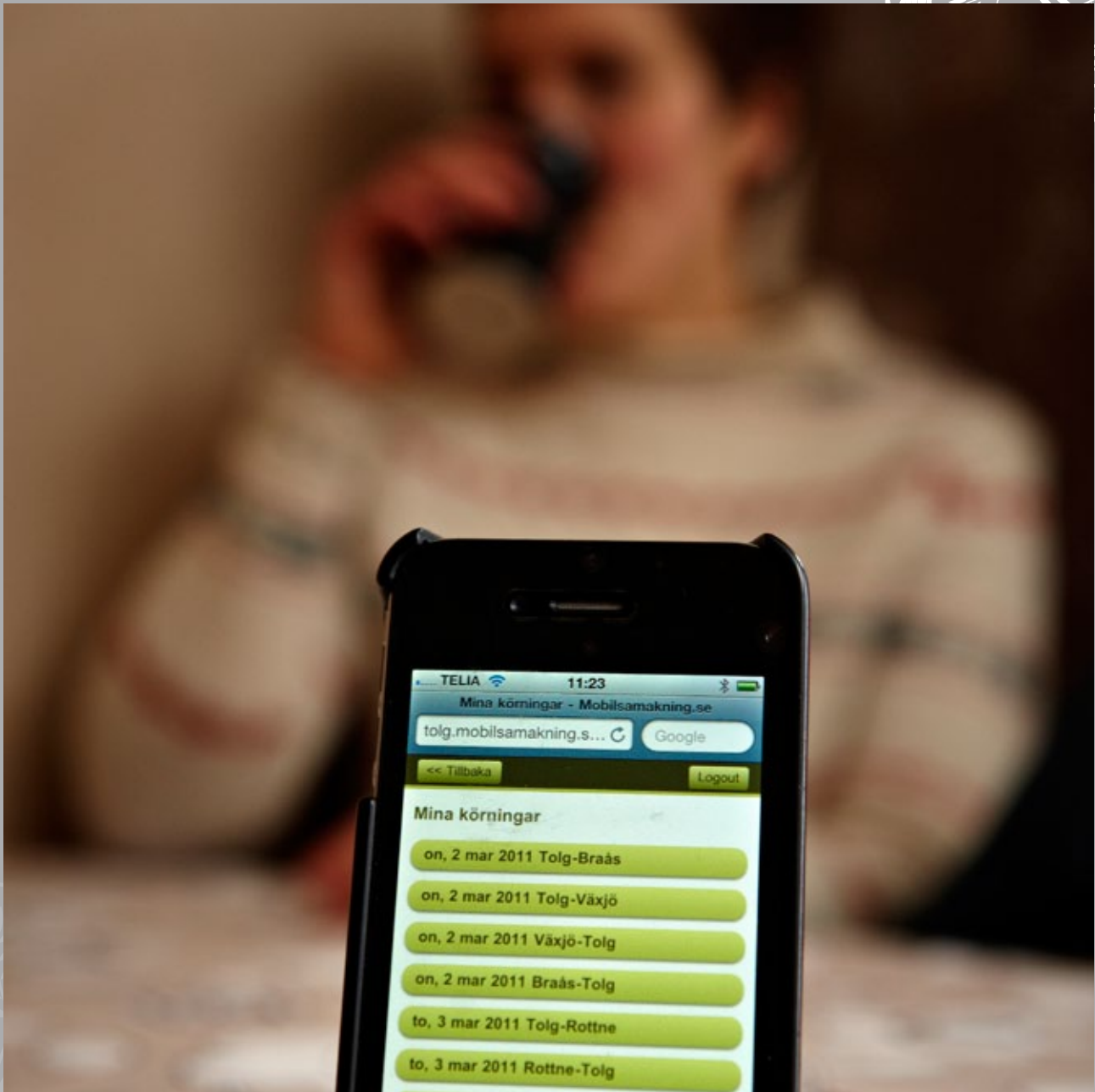
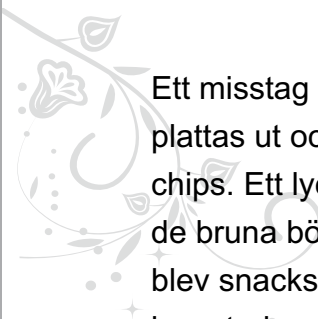

Foto: Hans Runesson

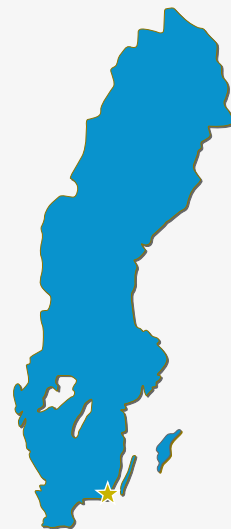
Foto: Jimmy Petersson, www.limitedphoto.se

Ett misstag gjorde att bönbollarna fick plattas ut och friteras till ett knaprigt chips. Ett lyckat felsteg visade det sig för de bruna börnorna som några år senare blev snacks i Svenska Bönchips AB. Ett investeringsstöd ska bli en hjälp in på marknaden för bönchipsen.

Projektnamn: Svenska Bönchips AB
Projektägare: Svenska Bönchips AB
Kontaktpersoner: Mary-Anne och Ulf Wahlquist, Jarl Ugglå, Klas Blomborg
Kontaktuppgifter: info@bonchips.se
Projektperiod: aug 2010-dec 2011
Pengar från landsbygdsprogrammet: 158 151 kronor
Vill du veta mer: www.bonchips.se

Öländska bruna bönor omvandlas till chips

Små 50-gramspåsar med bönchips i smaker som chili/dill, örter, naturell och "höstglöd" säljs i allt fler butiker över landet. På etiketterna syns den kända öländska fyren, slätten och vindkraftverk som omger bönfälten utanför öländska Färjestaden där också tillverkning sker. Det var matentreprenörerna Ulf och Mary-Anne Wahlquist, som redan hade utvecklat flera bönrecept, som kom på den speciella produkten medan de stekte bönfalafel.

– Vi experimenterade och det funkade faktiskt i första försöket, säger Mary-Anne Wahlquist.

Händelsen var redan 2002 och snart arbetade hon och hennes man med produkten i ett livsmedelsutvecklingsprojekt. Efter en provlansering på den egna restaurangen var tiden inne att satsa. Tillsammans med Jarl Ugglå och Klas Blomborg startade de 2009 företaget Svenska Bönchips AB.

– Tanken är att vi står för produktutveckling, tillverkning och inför-säljning på mässor, Klas för bokföring och Jarl för marknadsföring.

Ett företagsstöd beviljades för att investera i kavelmaskin och ventilation i lokalen – och i framtiden en förpackningsmaskin för att kunna öka produktionen. Företagets första år har ägnats åt att ta fram ett varumärke, skapa hemsida och försök att hitta distributionskanaler.

– I dag säljer vi till ICA-butiker på Öland och i Kalmar, Life-butiker i hela landet, Citygross i Kalmar, Skansens Gubbyllan och Solliden på Öland.

Målet finns i sikten: en omsättning på tre-fyra miljoner kronor om tre år, vilket kan jämföras med förra årets 700 000 kronor. Hon ser att nästa steg är att bolaget investerar i en förpackningsanläggning för att bättre paketera de fiberrika miljövänliga snacksen.

– Bönchips är väldigt delikat och krispigt. De innehåller mycket fibrer, är helt fria från tillsatser och gluten. Odling av bruna bönor är resurssnålt och det är viktigt att påpeka att bönodling binder kväve i jorden.

...sist, men inte minst

Tips till andra

- Gräv där du står. Var sann mot dig själv. Lyssna och se.
- Ge aldrig upp, tro på den egna produkten och förmågan. Glöm inte att ha kul och njut av framgången.
- Lös problemen. Ta tag i saken, gärna i grupp och ge er inte förrän ni nått framgång.
- Sök pengar till er verksamhet från många olika bidragsgivare då det tar väldigt lång tid att få in medel till verksamheten. Var tydlig i ansökningarna att ni har kostnader även för drift: löner, bensin och försäkringar.
- Våga satsa. Ta in kunniga entreprenörer där ni själva brister i erfarenhet.
- Förankra planerna för projektet och vad som krävs i arbetsinsats noga innan projektet sjösätts.
- Var öppen och ge regelbunden information om projektet till hela byn.
- Ett nerifrån- och upp- perspektiv är ofta en förutsättning för att lyckas i t ex förenings- eller byprojekt. Initiativet och arbetet måste komma från berörda, d.v.s. lokalbefolkningen. Toppstyra projekt med initiativ från det offentliga får med största sannolikhet inte samma genomslagskraft.
- Ha gott mått när det gäller projektiden.
- Var inställd på att arbetssättet har en ”lång/kort” tidsåtgång. Förankrings- och planeringsarbetet i grupper kan t. ex. ta lång tid. När väl gemensamma mål har satts brukar arbetet löpa på snabbt och effektivt.
- Ha regelbunden dialog med leaderkontoret. Förändringar i projektplanen kan behöva göras under arbetets gång.
- Var envis och övertygande. Tro på det du gör.
- Skaffa kompetenta medarbetare.
- För egenföretagare: minimera utgifterna. Lägre kostnader och begränsad konsumtion ger friheter – och är ofta långsiktigt hållbart för miljön.
- Var inte hemmablind - tro på de speciella natur- och kulturhistoriska värdena i din region.
- Varje företag måste drivas efter egna förutsättningar och man måste vara medveten om att det krävs stora arbetsinsatser.
- Arbeta systematiskt och inte förhastat, se på alla möjligheter utan att förkasta något innan du vänt på frågan flera gånger.

Framgångsfaktorer

- Tro på dig själv. Du måste ha en bärande idé som du själv tror på.
- Ha en god grund för projektet. En gedigen förankringsprocess är framgångsrik i det långa loppet.
- Ta hjälp från andra. Som entreprenör är det viktigt att ta in extern kompetens.
- Ha ordning på ekonomin. Se till att bokföring, kassaflöde och övrig ekonomi sköts.
- Nätverka. Ta vara på de nätverk som finns och samverka kring lösningar.
- Starta tillsammans. Genom att starta företag tillsammans eller samverka kring tjänster ökar lönsamheten och kompetensen.
- Se kraften i ortsborna i ett projekt. Ortsbor kan ofta ställa upp med egen tid, gärna i stormöten för att förankra arbetet.
- Arbeta målinriktat som företagare. Som bolag är det viktigt att arbeta målinriktat mot kunder och vara lyhörd inför förändringar.
- Ha uthållighet som företagare. Under ett företags uppbyggnad kan man ställas inför oväntade problem och ändrade förutsättningar, som måste lösas.
- Ha god kontakt med finansiär. En öppen och bra relation med finansiären i fråga är viktigt.
- Uppnå politisk samverkan. En politisk samsyn med engagemang kring en kommunövergripande miljöfråga är vinnande i längden.
- Finn bra styrning. En projektledare, en projektgrupp samt en styrgrupp med representanter från kommunledningen är en förutsättning för ett lyckat samhällsprojekt.
- Se till att få positiva rubriker. Via bra presskontakter går det att få publicitet genom tv, radio och tidningar.
- Se möjligheter i modern teknik. Enkel, lättanvänd teknik och system kring internetuppkoppling och mobiltelefoni kan med fördel användas på landsbygden.
- Satsa på koppling till hembygden för en produkt eller tjänst. En tydlig koppling till hembygden och de positiva upplevelser som är förknippade med dessa kan vara bra i marknadsföringen.
- Hitta gemensamma mål vid samverkan. Alla inblandade ska tjäna på att samarbeta.
- Förstå att syftet kan se olika ut för att nå ett och samma mål. Att nå ökad betesmark kan bero på att en part ser det estetiska värdet, en annan de positiva naturvårdseffekterna och en tredje de ekonomiska fördelarna för köttproduktion.
- Tänk trakt istället för gård vid samverkan kring mark. Hitta praktiskt genomförbara helhetslösningar så att stora sammanhängande markytor kan uppnås.
- Ha tidiga kontakter med markägare vid miljöarbete. Kontakter med varje markägare kan tas tidigt så att frågetecken reds ut på en gång.
- Lyssna på miljöråd om din mark. Hitta förutsättningar utifrån den gård du har genom rådgivning externt.

